

3. SAJÁT KUTATÁS

3.1. A fiatalokorú elkövetők ügyeiben eljáró fővárosi bírók és ügyészek speciális magatartási szabályok előírására vonatkozó jogalkalmazási gyakorlata

A speciális magatartási szabályok előírási gyakorlatára irányuló kutatás négy elemből épül fel:

- A) A fiatalokorúakkal szembeni büntetőeljárásra vonatkozó – a kutatás szempontjából lényeges - jogszabályok áttekintése.
- B) A 72 db elemszámú minta a 2007. január 1. és 2008. augusztus 31. között a Fővárosi Pártfogó Felügyelői Szolgálatra a fiatalokorúak ügyében eljáró fővárosi ügyészségektől és a fiatalokorúak bíróságától beérkezett minden olyan akta feldolgozását tartalmazza, amelyben az eljáró hatóság külön magatartási szabályokat írt elő a fiatalokorú elkövető számára.
- C) Az aktafeldolgozást követően kérdőíves felmérésre került sor a fiatalokorú elkövetők ügyeiben eljáró fővárosi bírók, ügyészek és az előírt speciális magatartási szabályok betartását segítő, illetve ellenőrző pártfogók körében. A kérdőíveket 15 bíró, 14 ügyész és 13 pártfogó töltötte ki.
- D) A kutatás zárásaként fókuszcsoportos beszélgetést folytattam a fiatalokorúak bíróságának elsőfokú tanácsában törvényi előírás szerint kötelező jelleggel közreműködő 4 pedagógus végzettségű ülnökkel.

3.2. A fiatalokorúak büntetőeljárására vonatkozó jogszabályok áttekintése

A fiatalokorúak büntetőeljárásra vonatkozó jogszabályok, azokon belül is a kutatásom szempontjából fontos rendelkezések áttekintése, azok értelmezése azért

nagyon lényeges eleme a kutatásnak, hogy világos legyen: az eljárás során mikor van lehetőség a külön magatartási szabályok előírására és mely esetekben kötelező azok alkalmazása a jogalkalmazó számára.

A fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás a büntetőjogon belül viszonylag önálló terület. Ez azt jelenti, hogy bár az eljárási szabályok alapjaiban megegyeznek az általános szabályokkal, a Büntetőeljárás törvény az ún. külön eljárások között szerepelteti a fiatalkorúakra vonatkozó speciális rendelkezéseket. Ezek az eljárási szabályok „A fiatalkorúak elleni büntetőeljárás” címet viselő XX. fejezetben található (Be. 446.§-468.§). A felnőtt elkövetőkhöz képest eltérő szabályozás hátterében az áll, hogy *„a fiatalkorú kritikai, erkölcsi, értelmi fejlődése még ebben az életszakaszban is kialakulóban van, a polgári jogi szabályok szerint korlátozottan cselekvőképes személynek tekintendő, aki még viszonylag csekélyebb élettapasztalattal rendelkezik, nem minden esetben képes maradéktalanul felismerni cselekménye összes társadalomra hátrányos következményeit. A szankciók kiválasztása során a fiatalkorúakkal szemben kevésbé a megtorlás, ehelyett főként a nevelés eszközeit kell alkalmazni.”* (BH 1981. 272.) A nevelési cél elsődlegességét hangsúlyozza a Gyermekek Jogairól szóló 1989. november 20-án elfogadott ún. New Yorki Egyezmény is, melyet Magyarország 1990-ben ratifikált, és a Gyermekek jogairól szóló 1991. évi LXIV. törvénnyel hirdetett ki. A törvény 37. és 40. cikke foglalkozik a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőeljárással, melyekben többek között arról rendelkezik, hogy minden lehetséges és kívánatos esetben intézkedéseket kell tenni a fiatalkorú ügyének bírói eljárás mellőzésével való kezelésére, a gyermek őrizetben tartása, letartóztatása vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása a törvény értelmében csak végső eszköz legyen, továbbá *„Rendelkezések egész sorát, így különösen a gondozással, az irányítással és a felügyelettel, a tanácsadással, a próbára bocsátással, a családi elhelyezéssel, általános és szakmai oktatási programokkal és nem intézményes megoldásokkal kapcsolatban rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a gyermekek számára jólétüknek megfelelő, valamint helyzetükhöz és az elkövetett bűncselekményhez mért elbánást lehessen biztosítani.”* (Complex Jogtár 2009) De más, főképpen az ENSZ nevéhez köthető nemzetközi jogi egyezmények, továbbá az Európa Tanács egyes ajánlásai is foglalkoznak a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásával. A teljesség igénye nélkül - területi korlátok miatt csak felsorolás szintjén - az alábbiakat emelem ki:

1. A fiatalok igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó 1985. évi ENSZ minimumszabályok („Pekingi szabályok”), 40/33 ENSZ Közgyűlési Határozat (1985. november 29.)¹
2. A fiatalok bűnözés megelőzésére vonatkozó ENSZ iránymutatások „Rijádi iránymutatások”) 45/112 ENSZ Közgyűlési Határozat (1990. december 14.)²
3. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (2000) 20. sz. Ajánlása (A korai pszichoszociális beavatkozás szerepe a bűnelkövetés megelőzésében címmel)³
4. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (2003) 20. sz. Ajánlása (A fiatalok bűnözés kezelésének új módszerei és a fiatalok bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatás szerepe címmel)⁴

A hivatkozott nemzetközi jogi egyezményekbe foglalt jogszabályok és európai uniós ajánlások az elmúlt években, évtizedekben a jogharmonizáció és a változó világhoz való alkalmazkodásból adódó szükségszerű igazságszolgáltatási reform (modernizáció) révén folyamatosan beépültek, illetve beépülnek a hazai jogrendszerbe. A kérdés azonban az, és az ebből adódó probléma is, hogy az új jogszabályok beépülése miként történik meg, azokat a jogalkalmazók mennyire ismerik, és ha ismerik is, mennyire hajlandók alkalmazni, amennyiben azok nem kötelező érvényű szabályok.

Amely társadalom – és ez különösen igaz a jelenleg kényszerpályán fejlődő közép-kelet-európai társadalmakra - a modernizáció útjára lép, az tulajdonképpen a nyugati társadalmak felől érkező kihívásoknak akar megfelelni úgy, hogy a nyugatihoz hasonló vagy annál még hatékonyabbnak vélt társadalmi, gazdasági, vagy éppen jogi technikákat vezeti be saját államában. A modellkövetés azonban nem egy spontán önszerveződés eredménye, hanem azt egy „felülről-lefelé” irányuló mozgás jellemzi, ami azt jelenti, hogy a nyugati társadalmak által kidolgozott mintákat az aktuális politikai hatalom jogszabályok, rendelkezések révén rákényszeríti a társadalomra. A lépéskényszer és az időhiány miatt azonban nagyon sokszor a minták eleve csökevényesen és eltorzulva kerülnek az egyébként is merev, önszervezésre kevésbé képes társadalmi struktúrába, így az eredeti funkciójukat nem, vagy kevésbé képesek ellátni. Mindez a jogi alrendszerre is kihat, a jogalkotás terén például úgy, hogy a

¹ Letölthető: http://www.kih.gov.hu/english_pages/Probation/Documents/rules.html

² Letölthető: http://www.kih.gov.hu/english_pages/Probation/Documents/guidelines.html

³ Letölthető: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/8114>

⁴ Letölthető: http://www.kih.gov.hu/english_pages/Probation/Documents/council_R_2003_20.html

jogszabályok mennyisége felduzzad, „túlszabályozás” következik be, és gyakorivá válik a jogváltozás, a „kézi vezérlés”, a rengeteg jogszabály-módosítást pedig egyre kevésbé tudja a jogalkalmazó követni. Emiatt az alacsonyabb szintű normák alkalmazása válik jellemzővé a magasabb szintű normákkal szemben, a bíróságok munkáját háttérbe szorítja a közigazgatás, mindennek következtében pedig felbomlik a jog belső logikai egysége, és végső soron többé-kevésbé megszűnik a jogbiztonság. (Szilágyi é.n.)

A rendszerváltást követően a hazai igazságszolgáltatás területén is – főként nyugati mintákra - bővült az alternatív szankciók alkalmazásának lehetősége. Lehetővé vált, hogy a jogalkalmazók a kisebb súlyú bűncselekményeket elkövetőkkel szemben inkább elterelő, ún. diverziós eszközökkel éljenek, mint például vádemelés elhalasztásával, vagy olyan, a szabadságvesztés kiváltására alkalmas alternatív szankciókkal, mint a próbára bocsátás, ezeken belül pedig külön magatartási szabályok előírásával. Az egyedi magatartási szabályok előírásának elsődleges célja a büntetés nevelő jellegének érvényesítése lenne, ezért is alkalmazzák azokat főként fiatalkorúak ügyeinél. (<http://www.bvop.hu/download/bsz0601-pfsz.pdf/bsz0601-pfsz.pdf>)

Lássuk tehát, milyen törvényi előírások vonatkoznak a speciális magatartási szabályok alkalmazására a fiatalkorúak büntetőeljárásában!

Fiatalkorú az, aki a bűncselekmény elkövetésekor tizennegyedik életévét betöltötte, de a tizennyolcadikat még nem (Btk. 107. § (1) bek.). Annak eldöntésére, hogy az elkövetővel szemben a fiatalkorúakra vonatkozó speciális eljárási szabályokat kell-e alkalmazni, nem az elbíráláskori, hanem az elkövetéskori életkornak van jelentősége, és akkor is a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás szabályait kell alkalmazni, ha a fiatalkorú házasságkötés folytán szerzett nagykorúságot. (Ptk. 12. §. (2) bek.)

A Be. 447. § (1) bek. szerint *„A fiatalkorúval szemben az eljárást az életkori sajátosságainak figyelembevételével, és úgy kell lefolytatni, hogy az elősegítse a fiatalkorúnak a törvények iránti tiszteletét.”* Ez a rendelkezés azt várja el a hatóságtól, hogy a fiatalkorú elkövető ügyében eljáró nyomozó, ügyész vagy bíró a szükséges jogi ismereteken túl megfelelő elméleti, különösen pedagógiai és pszichológiai ismeretekkel, továbbá kellő szakmai gyakorlattal és élettapasztalattal rendelkezzen. A hatóságot az a cél vezérelje, hogy a bűncselekményt elkövető fiatal ne élezze tovább konfliktusát a környezetével, ne állítsa magát tartósan szembe a társadalommal, hanem kövesse annak normáit. Legyen tisztában azzal, hogy amit tett, azért felelnie kell, de érezze azt is, hogy a hatóság mindent megtesz azért, hogy fejlődését elősegítse, sorsát rendezze. A

tapasztalatok azt mutatják ugyanis, hogy abban az esetben, amikor a terhelt és a hatóság között közvetlenebb, úgymond normális emberi kapcsolat jön létre az eljárás során, az elkövető – különösen, ha fiatalkorú - sokkal együttműködőbb a büntetések vagy intézkedések végrehajtása során is. Mindebből adódik, hogy a fiatalkorúak személyi körülményeit sokkal részletesebben és mélyebben fel kell tárnia az eljáró hatóságnak. (Nagy 2007) E célt szolgálja a környezettanulmány (melynek beszerzése minden esetben kötelező a nyomozó hatóság részéről), a pártfogó felügyelői vélemény (melyet az ügyészségnek abban az esetben kell kötelező jelleggel beszereznie, ha vádemelés elhalasztása intézkedés mellett dönt), az iskolai vagy munkahelyi, esetleg javítóintézeti vagy gyermekotthoni vélemények, és azok az esetleges gyámhatósági-gyermekvédelmi intézkedésekkel, illetve pártfogó felügyelettel, netán előző elítéléssel kapcsolatos iratok, határozatok, amelyek korábban keletkeztek.

Mivel kutatásom nem terjed ki a fiatalkorúak büntetőeljárásának nyomozati szakaszára, a fiatalkorú elkövetőekkel kapcsolatos nyomozó hatóságokra vonatkozó kiegészítő és eltérő rendelkezésekkel e dolgozat keretében nem foglalkozom.

3.2.1. Az ügyészi szakasz

Az ügyész jogkörében a felettes ügyész által kijelölt ügyész (fiatalkorúak ügyésze) jár el. (Be. 449. § (1) bek.) Feladatát a 14/2003. (ÜK.7.) Legfőbb Ügyészi utasítás szabályozza. E szerint a fiatalkorúak ügyészenek hatáskörébe tartoznak - többek között:

- a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények miatt indított büntetőügyek,
- a fiatalkorúak és a felnőtt korúak összefüggő büntetőügyei, az ún. vegyes büntetőügyek.

Ezekben az ügyekben a fiatalkorúak ügyésze ellátja a vádelőkészítéssel, a nyomozás törvényessége feletti felügyelettel, és a vádemeléssel kapcsolatos feladatokat, közreműködik a büntetőbírószági eljárásban, ellátja a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeletet és jogvédelmi feladatokat, továbbá együttműködik a gyermek- és ifjúságvédelemben (bűnmegelőzésben) érdekelt állami és társadalmi szervekkel.

Itt jegyzem meg, hogy a kutatás során - mivel arra vonatkozóan jogszabályban nem találtam utalást - tájékoztatást kértem a Legfőbb Ügyészség Gyermek és Ifjúságvédelmi Önálló Osztályától abban a kérdésben, van-e arra vonatkozó belső

szabályozás vagy felsőbb utasítás, hogy a felettes ügyésznek a fiatalkorúak ügyészt milyen szempontok szerint kell kijelölnie, a jelölteknek meg kell-e felelniük valamilyen speciális előírásnak, többletkövetelménynek? Sajnálatos módon a több hónappal ezelőtt írt levelemre a mai napig nem kaptam választ.

Azt, hogy Budapest területén a fiatalkorúak ügyeiben melyik kerületi ügyészség jogosult eljárni, a Fővárosi Főügyészség határozza meg. Erre a feladatra jelenleg a Budapesti I. és XII. kerületi Ügyészség van kijelölve.

Fiatalkorúval szemben büntetőeljárásnak csak közvadra van helye, vagyis vele szemben csak az ügyész képviselheti a vádat. Akkor is, ha egyébként a bűncselekmény magánvádas (pl. könnyű testi sértés, rágalmozás, becsületsértés, levéltitok megsértése, stb.). Fiatalkorúval szemben pótmagánvádnak nincs helye. (Be. 449. § (2) bek.)

Az ügyészi szakaszban több lehetőség is van arra, hogy az eljárást a bírói útról eltereljék. Így – amennyiben a törvényi feltételek fennállnak – az eljárást megszüntethetik, ha a cselekmény társadalomra való veszélyessége csekély vagy csekélyllyé vált, esetleg az meg is szűnt (Btk. 28. § és 36. §), megrovást alkalmazhatnak (Btk. 71. §) vagy a vádemelés elhalasztásának jogintézményével élhetnek (Be. 459. §).

A vádemelés elhalasztása olyan intézkedés, melyet akkor alkalmaznak, ha ezzel is elérhető az a cél, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjen és a társadalom hasznos tagjává váljon (Btk. 108. § (1) bek.). Mint jogintézmény, csak 1995-ben került be jogrendszerünkbe, először kizárólag fiatalkorúak vonatkozásában, majd néhány évvel később - némi eltéréssel - kiterjesztették a felnőtt korú elkövetőkre is. A vádemelés elhalasztására akkor van lehetősége a fiatalkorúak ügyészének, ha a vádemelés feltételei fennállnak és az elkövetett bűncselekmény öt évi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő (Be. 459. §). Ezen belül az ügyész diszkrecionális joga, hogy mely esetekben alkalmazza ezen intézkedést és mely esetekben nem. Ha alkalmazza, akkor – fiatalkorú elkövetőknél – kötelező a speciális magatartási szabályok előírása. A fiatalkorúak ügyésze által előírható külön magatartási szabályokat a Be. 2003. július 1-től hatályos 225. §-a határozza meg. Az ügyész a gyanúsított részére kötelezettségként írhatja elő, hogy

- a) részben vagy egészben térítse meg a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt,
- b) más módon gondoskodjon a sértettnek adandó jóvátételről,
- c) meghatározott célra anyagi juttatást teljesítsen, vagy a köz számára munkát végezzen (a köz javára teljesítendő jóvátétel),

d) pszichiátriai vagy alkoholfüggőséget gyógyító kezelésben vegyen részt.

Fontos, hogy a hatóság fiatalok számára két magatartási szabályt nem írhat elő: a közmunkát és a meghatározott célra történő anyagi juttatást - Be. 459. § (2) bek. Ugyanakkor a jogszabály (3) bekezdése lehetőséget ad az ügyésznek arra, hogy a felsoroltakon kívül más magatartási szabály(oka)t is megállapíthasson, vagy más kötelezettséget is előírhat.

Ezzel kapcsolatban Fülöp Ágnes és Nagy Emese: Új törekvések a fiatalok büntetőjogában (2005) című tanulmányukban kritikusan jegyzik meg: azzal, hogy a jogalkotó az ügyészeknek „szabad kezet” adott bármilyen magatartási szabály alkotására, felmerül az „ügyészbíraskodás problémája”. Hogyan felel ez meg a nulla poena sine lege elvének? – kérdezik. Látni fogjuk, hogy ez a gyakorlatban nem egészen így működik. Az esetek igen nagy százalékában az ügyészek nem találnak ki magatartási szabályokat, sokkal inkább a pártfogó felügyelők által a pártfogó felügyelői véleményben javasolt magatartási szabályokat vagy kötelezettségeket fogadják el és foglalják azokat szankcióként határozatba. Igaz, van olyan gyakorlat is – de ez egyáltalán nem elterjedt -, amikor az ügyész a pártfogó felügyelői vélemény elkészítésére vonatkozó határozatával egyidejűleg javasol egy vagy több külön magatartási szabályt vagy kötelezettséget is, arra kérve a pártfogó felügyelői szolgálatot, vizsgálják meg: a tervezett magatartási szabály megfelelő-e, és ha igen, annak végrehajtását a fiatalok vállalja-e, illetve hajlandó-e a kötelezettség teljesítésére. Amennyiben a visszajelzés pozitív, csak ebben az esetben kerül bele a határozatba a betartandó magatartási szabály vagy kötelezettség.

A fiatalok büntetőeljárásában vádhalasztás előtt kötelező a pártfogó felügyelői vélemény beszerzése, melyet Budapesten a Fővárosi Pártfogó Felügyelői Szolgálat erre a feladatra kijelölt pártfogó felügyelő munkatársa készít el. A pártfogó felügyelői vélemény is új jogintézmény a hazai jogrendszerben. A 2003. évi II. törvény egészítette ki az új Be-t egy új szakasszal, a pártfogó felügyelői véleményről szóló 114/A. §-sal.

A pártfogó felügyelői vélemény a terhelt személyiségét és életviszonyait jellemző tényeket és körülményeket – így különösen családi körülményeit, egészségi állapotát, esetleges káros szenvedélyeit, lakhatási körülményeit, iskolai végzettségét, szaktudását, munkahelyét, ennek hiányában a foglalkoztatására vonatkozó adatokat, jövedelmi, vagyoni viszonyait – írja le, továbbá bemutatja a feltárt tények, körülmények és a bűncselekmény elkövetése között fennálló kapcsolatot. Ezeken kívül tájékoztatást

ad a terhelt adottságainak megfelelő munkalehetőségről, egészségügyi, illetőleg szociális intézményi ellátási lehetőségről, és javaslatot tehet a terhelttel szembeni egyedi magatartási szabály elrendelésére. Végül ki kell térnie arra, hogy a terhelt a kilátásba helyezett magatartási szabályok vagy kötelezettségek teljesítését vállalja-e és képes-e teljesíteni, illetve a sértett hozzájárul-e a részére adandó jóvátételhez. A pártfogó felügyelői vélemény, mint bizonyítási eszköz, kizárólag enyhébb súlyú, illetve a társadalomra csak csekély mértékben veszélyes bűncselekmények esetében kerülhet alkalmazásra. Beszerzése fiatalokú elkövetőkkel szembeni vádhalasztás esetén kötelező. A pártfogó nemcsak jogosult, hanem köteles is megismerni azokat az adatokat, amelyek a vélemény elkészítéséhez szükségesek, hiszen a terhelt személyét, életkörülményeit, a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okokat olyan szemszögből vizsgálja, amelyek egyébként az eljárás adataiból nem, vagy nem feltétlenül derülne ki (Complex Jogtár Kommentár, 2009).

A pártfogó felügyelői vélemény elkészülte után az ügyész újra meghallgatja a fiatalokú, hogy tisztázza vele: a kilátásba helyezett magatartási szabályokat és kötelezettségeket valóban vállalja-e, és képes-e azokat teljesíteni. Amennyiben igen, az ügyész a vádemelés elhalasztásáról szóló határozatában elrendeli a gyanúsított pártfogó felügyeletét, szankcióként előírja a megtartandó külön magatartási szabályokat és/vagy teljesítendő kötelezettségeket, mely feladatok megtartását és teljesítését – a pártfogó felügyelet végrehajtására vonatkozó jogszabályok szerint – a pártfogó ellenőrzi és segíti. A vádemelést egy évtől két évig terjedő időtartamra lehet elhalasztani. (Be. 224-225. §)

Ha a vádemelés elhalasztásának időtartama eredményesen letelt, az erről szóló pártfogó felügyelői jelentés beérkezte után 30 napon belül az ügyész a büntetőeljárást megszünteti. (Be. 226. §) Vádat emel viszont (Be. 227. §), ha

- a gyanúsított a vádemelés elhalasztásáról szóló határozat ellen panasszal él és a nyomozás megszüntetésének feltételei nincsenek meg,
- a vádhalasztás időtartama alatt a gyanúsított újabb szándékos bűncselekményt követett el, és emiatt vádat emeltek ellene,
- a magatartási szabályokat súlyosan megszegte, az előírt kötelezettségeket nem teljesítette,
- a vádemelés elhalasztására törvényi feltételek hiányában került sor.

3.2.2. A bírói szakasz

Magyarországon jelenleg nincs szervezetenként különálló fiatalbírók bírósága. Fiatalbírók elkövetők ügyeiben „rendes” bíróságon belül erre kijelölt bírói tanács jár el. Őket nevezik fiatalbírók bíróságának. A fiatalbírók helyi bírósági hatáskörbe tartozó ügyében a megyei bíróság székhelyén lévő helyi bíróság, a Fővárosi Bíróság területén a Pesti Központi Kerületi Bíróság jár el, melynek illetékessége a főváros egész területére kiterjed. Az elsőfokú bírói tanács elnöke egy, az Országos Igazságszolgáltatási Tanács (OIT) által fiatalbírók ügyeinek tárgyalására kijelölt tanácselnök bíróból és legalább egy pedagógus végzettségű ülnökből áll. Másodfokon és harmadfokon a bírói tanács egyik tagjának szintén az OIT által kijelölt bírónak kell lennie. (Be. 448. §)

Az ügyészeknél már említett információt kérő leveletem az Országos Igazságszolgáltatási Tanácshoz is eljuttattam, kérve tájékoztatásukat arra vonatkozóan, hogy milyen szempontok szerint jelölik ki a fiatalbírók ügyeiben eljáró bírót. Az alábbi válasz érkezett:

„A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. Törvény (Bjt.) 14. §-ának (3) és (4) bekezdése értelmében a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 448. §-ában meghatározott, a fiatalbírók ügyeiben eljáró bírót, a bíró hozzájárulásával az Országos Igazságszolgáltatási Tanács jelöli ki.

A bíró kijelölésére – a Bjt. 62. §-ának (1) bekezdése alapján – a felette munkáltatói jogkört gyakorló bírósági vezető tesz javaslatot.

A jelenlegi törvényi szabályozás a fiatalbírók ügyeiben eljáró bírák tekintetében, a fentiekben hivatkozott kijelölés kivételével más feltételt nem támaszt.

A bírák szervezett, központi képzését az OIT Hivatala részeként, főosztályi jogállással működő Magyar Bíróképző Akadémia végzi. Az Akadémia a továbbképzés közvetítési módszereinek hatékonyabbá tételével, általános módszertani megújulással gondoskodik a bírák teljes személyiségére ható képzési formák bevezetéséről, a kommunikációs és pszichológiai készségek fejlesztéséről.

Az Akadémia kifejezetten fiatalbírók ügyeiben eljáró bírák részére is szervez oktatást, melynek során a bírák pszichológus szakértő segítségével bővíthetik ismereteiket.”

A fiatalbírók bírósága nem új jogintézmény Magyarországon, annak felállításáról az 1913. évi VII. tc. rendelkezett először. A fiatalbírók külön bíróságainak létrehozásáról a törvény indoklása szerint azért volt szükség, mert a rendes

bíróságok nem alkalmasak arra, hogy ítéleteik kihatását állandóan figyelemmel kísérjék, pedig e nélkül a gyermekek és a fiatalkorúak megfelelő nevelésének ellenőrzése és sikere nem remélhető. A veszélyeztetett gyermekeket és fiatalkorú elkövetőket megmenteni kell, ezért a velük szembeni igazságszolgáltatásnak nem a megtorlason, hanem nevelési célokra kell alapulnia. Ugyanennek a törvénynek a fiatalkorúak ügyében kijelölt bírókkal kapcsolatos miniszteri indokolása szerint *„Sarkpontja a fiatalkorúak ügyeiben működő bíróságnak a bíró személyének specializációja, a mely biztosítékát egyrészt abban találja, hogy a fiatalkorúak bírója kizárólag ily ügyekkel foglalkozik, s így azok elintézésében különös jártasságra tehet szert, másrészt már eleve abban, hogy erre az állásra egyéniségüknél és képzettségüknél fogva különösen alkalmas bírák szemeltesse ki.”* (Térfi 1914: 35)

E rövid történeti kitekintő és ma is igen aktuális gondolatok után térjünk vissza napjaink fiatalkorúakra vonatkozó hatályos büntetőeljárás szabályaihoz!

A vádemelést követően az eljáró bírónak – fiatalkorúval szemben bármely bűncselekmény elkövetése esetén – lehetősége van egy újabb esélyt adni arra, hogy próbaidő adásával, kötelező pártfogói felügyelet mellett megpróbálják a fiatalkorú fejlődését visszatéríteni a helyes irányba. Ennek egyik módja a próbára bocsátás (Btk. 11. §), mely jogintézmény jogrendszerünkbe az 1908. évi XXXVI. tc-ként elfogadott I. Büntetőnovella révén került. A Büntetőnovella a fiatalkorú elkövetőkkel kapcsolatban azokat a reformgondolatokat juttatta érvényre, amelyek az Egyesült Államokban szerzett kedvező tapasztalatokra épültek, és akkorra már Európában is igen elterjedőben voltak. Elvi alapja az a felismerés volt, hogy a gyermekek és a fiatalkorúak többnyire önhibájukon kívül kerülnek összeütközésbe a társadalmi normákkal és a jogrenddel. A konfliktus okát legtöbbször a megfelelő szocializációs folyamatot akadályozó környezetükben, még éretlen személyiségükben és hibás személyiségfejlődésükben kell keresni. *„Minthogy kevés kivétellel minden emberben megvan a lehetőség, hogy jókor kezdett, kellő gondozás mellett testileg egészséges, értelmileg művelt és erkölcsileg erős legyen: e lehetőségeket valósággá, virtuális erővé kell kifejleszteni a veszélyeztetett gyermekekben és fiatalkorúakban is. A megtorló büntetéseknek, a bűncselekmény súlyának megfelelő arányát kereső jogszolgáltatás tehát e téren nem érhet célzt. A gyermekeket és a fiatalkorút egyaránt nevelni kell, akár normális viszonyok között él, akár erkölcsileg veszélyeztetett vagy züllésnek indult, akár pedig bűncselekményt követett el.”* (Márkus 1912: 26) A Büntetőnovella által bevezetett intézkedések közül - úgy, mint dorgálás, próbára bocsátás, javító nevelés, valamint utólagos javító nevelés - a

bíróság szabadon választhatta meg, melyiket alkalmazza, melyiket tartja kívánatosnak a fiatalok terhelte jövőbeni magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából. Ezzel megvalósult a bűnmegelőzés területén napjainkban is talán két legfontosabb eljárásjogi szabályának tartott egyéniesítés (vagy individualizáció) követelménye, továbbá az ún. speciál-prevenációs büntetés lehetősége. (Nagy 2007)

A Btk. 109. §-a sorolja fel a jelenleg hatályos büntetési nemeket és intézkedéseket, ez utóbbiak körében speciális rendelkezésként a próbára bocsátást, melyet a Btk. 72. §-ában írt általános és különleges szabályok szabályoznak. A fiatalokúakra vonatkozó ettől való eltéréseket a Btk. 117. §-a, illetve az ehhez kapcsolódó Bírósági Határozatok tartalmazzák. Fiatalokúak esetén a próbaidő 1-től 2 évig terjed, mely próbaidőt hónapokban kell (lehet) meghatározni. Próbára bocsátás esetén a pártfogó felügyelet elrendelése minden esetben kötelező. A pártfogó felügyelet magatartási szabályainak súlyos megszegése, továbbá a próbaidő alatt elkövetett bűncselekmény esetén, valamint a próbaidő előtt elkövetett bűncselekmény miatt a próbaidő alatt történő elítélés esetén a próbára bocsátást meg kell szüntetni, és javítóintézetni nevelést vagy büntetést kell kiszabni. (Btk. 73. § (2) bek.)

A fiatalokúak bírósági tárgyalására is vonatkozik néhány speciális szabály. Például esetükben a tárgyalásról való lemondás szabályai nem alkalmazhatók. Ennek háttérben az áll, hogy a csekélyebb élettapasztalattal rendelkező fiatalokúak általában kevésbé érettek e nagy jelentőségű és további sorsukat lényegesen befolyásoló döntés meghozatalához. (Be. 463. §)

Bár a fiatalokú vádlott részvétele a tárgyaláson kötelező, a bíróság bármikor elrendelheti, hogy a tárgyalásnak azt a részét, amely a fiatalokú helyes irányú fejlődését károsan befolyásolhatja, a fiatalokú távollétében tartsák meg. Az így lefolytatott tárgyalás lényegét a tanácsvezető bírónak a fiatalokúval – legkésőbb a tárgyalás berekesztése előtt – ismertetnie kell. Ha a fiatal érdekében szükséges, akkor a bíróság indokolt határozattal hivatalból, vagy az ügyész, a vádlott, a védő, a törvényes képviselő, a sértett, illetőleg a tanú indítványára bármikor zárt tárgyalást rendelhet el. A határozat ellen jogorvoslatnak nincs helye. A fiatalokú vádlott és a tanú kihallgatását a tanács elnöke végzi. Csak a kihallgatást követően van mód arra, hogy az arra jogosultak (a tanács többi tagja, az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, a szakértő és az ügyben érdekelt egyéb fél így, ebben a sorrendben) kérdéseket intézzenek hozzájuk.

A tárgyaláson az ügyész jelenléte is minden esetben kötelező. Ha a bíróság a tárgyalást az ügyész távolléte esetén megtartja, a másodfokú bíróság az elsőfokon

hozott ügydöntő határozatot (ítéletet) hatályon kívül helyezi és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezi.

Szintén kötelező a tárgyaláson felolvasni a pártfogó felügyelet által készített környezettanulmányt. A környezettanulmányt már a nyomozati szakban be kell szereznie a rendőrségnek. Ha az a bírósági tárgyaláson mégsem áll rendelkezésre, így annak tartalmát nem tudják ismertetni a jelen lévőkkel, ugyan törvénytörtő mulasztásnak számít, de nem abszolút hatályon kívül helyezési ok, mivel az a másodfokú eljárás során is pótolható. (Btk. 460-462. §)

A pártfogó felügyelői szolgálatnál végzett dokumentumelemző vizsgálatom során, bár nem tartozott kutatásom tárgyához a környezettanulmányok elemzése, természetesen minden esetben, ha az megtalálható volt az aktában, elolvastam. Feltűnt, hogy az azt készítő pártfogók gyakran csak körülírnak, sejtetnek, egy szóval „finoman” fogalmazznak meg bizonyos, a fiatalokú vádlottra vagy családjára nézve kellemetlen dolgokat és sokkal inkább a pozitívumokat emelik ki. Vagy éppen semmilyen negatívum körülményt nem írnak le, ám a későbbi pártfogó felügyelői feljegyzésekből kiderül, hogy mégis minden teljesen rendben a fiatalokkal és/vagy a környezetével. Amikor erre rákérdeztem, kétféle magyarázatot adtak a pártfogók. Előfordul, hogy a család az első találkozásnál még eltitkolja a rájuk nézve degradáló, általuk szégyellt információkat, melyek csak a pártfogó felügyelet során, többszöri találkozás után derülnek ki. A másik ok, hogy mivel a tárgyalások zöme nyilvános, a pártfogók - akik a környezettanulmány készítése során személyes kapcsolatba kerülnek a fiatalokkal és családjával, és sokszor óhatatlanul is empátia ébred bennük, különösen a fiatalokú iránt - nem akarják, hogy a fiatal egyébként is megviselő eljárási tortúra mellett annak is kitegyék, hogy a tárgyaláson a hallgatóság soraiban helyet foglaló, pusztán csak kíváncsiskodó szomszédok, pedagógusok, osztálytársak, azok szülei, más idegenek előtt megszégyenüljenek, adott esetben emberi méltóságukban legyenek sértve, amikor fennhangon ismertetik a környezettanulmányba foglalt adatokat. „Nagyon kell vigyázni arra, mit hogyan fogalmazol meg, ha nem akarsz, hogy az összes rokon, ismerős hónapokig azon csámcsogjon. Ezzel is tönkre lehet ám tenni egy gyerek életét!” – fogalmazott egy több évtizedes tapasztalattal rendelkező pártfogó.

Mindennek elejét lehet venni, ha az ügyész a tárgyalás mellőzését indítványozza. A tárgyalás mellőzésére vonatkozó jogszabályokat a Be. XXVII. fejezete tartalmazza. E szerint a bíróság az ügyész indítványára a szabadlábon lévő vádlottal szemben próbára bocsátást alkalmazhat, ha

- a törvény a próbára bocsátást lehetővé teszi,
- a tényállás egyszerű,
- a vádlott a bűncselekmény elkövetését beismerte,
- a büntetés célja tárgyalás nélkül is elérhető.

Abban az esetben, ha az ügyész a vádiratban nem tett indítványt arra, hogy a bíróság a tárgyalás mellőzésével járjon el, a bíróság felhívhatja az indítvány megtételére, amennyiben úgy ítéli meg, annak alkalmazására sor kerülhet. Ha a felhívás kézhezvételétől számított 3 napon belül az ügyész nem tesz indítványt, a bíróságnak tárgyalást kell tartania.

Ahogy azt korábban már írtam, próbára bocsátás esetén a fiatalok a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll. A pártfogó felügyelet sajátossága a külön magatartási szabályok előírásának lehetősége, ami a pártfogó felügyelői vélemény beszerzéséhez hasonlóan a bíróság számára csak egy lehetőség, azok előírására, illetve annak beszerzésére jogszabály nem kötelezi.

3.2.3. A pártfogó felügyelet

A pártfogó felügyelet célja a fiatal elítélt rendszeres figyelemmel kísérése és támogatása. A törvény öt esetben kötelezően rendeli el a fiatalok pártfogó felügyeletét (Btk. 119. §):

- vádemelés elhalasztása,
- szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztése,
- próbára bocsátás,
- feltételes szabadságra bocsátás és
- javítóintézetből ideiglenes elbocsátás esetén.

A pártfogó elnevezés Angyal Pál büntetőjogász, egyetemi tanár (1873-1949) nevéhez fűződik, az ő javaslatára került be 1909-ben a magyar jogrendszerbe. A pártfogók és a pártfogó tisztviselőkről szóló 27.100/1909 sz. I.M. rendelet 6. §-a szerint a fiatalok terheltek egyéniségére és életviszonyaira vonatkozó adatok megszerzésében, a fiatalok terheltek felügyeletében, elhelyezésében és gondozásában a bíróságok munkáját pártfogók segítik. Pártfogók elsősorban azok az arra alkalmas személyek lehetnek, akik az adott bíróság területén gyermekek és fiatalok társadalmi védelmével (patronázs) foglalkozó egyesületek és bizottságok tagjai voltak és a pártfogói tisztre önként vállalkoztak. A tisztségre kiválasztott pártfogókat névjegyzékbe

vették.

(http://mtdportal.extra.hu/books/a_fiatalokoruk_tamogatasara_hivatott_jotekonycelu_i_ntezmenyek.pdf)

Napjainkban is jogszabály rendelkezik arról, hogy milyen végzettséggel lehet valaki pártfogó felügyelő. A pártfogó felügyelők igazságügyi alkalmazottak, jogviszonyukat az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. tv. szabályozza. E szerint pártfogó felügyelőnek egyetemi szintű jogász, okleveles közigazgatási szakértő, pszichológus, szociálpolitikus, szociológus vagy teológus; egyetemi vagy főiskolai szintű pedagógus vagy szociális munkás; főiskolai szintű gyógypedagógus, igazgatásszervező vagy szociálpedagógus; felsőfokú képesítéssel és szakirányú továbbképzési szakon szerzett – így különösen addiktológiai konzulens, gyermek- és ifjúságvédelmi tanácsadó, mentálhigiénés – szakképesítéssel rendelkező személy nevezhető ki. (13. § (1) bek.)

A pártfogó felügyeletet a 2005. évi XCI. törvénnyel módosított 1978. évi IV. tv. (Btk.) 82. § és az 1995. szeptember 1-jétől hatályos 119. § szabályozza. A pártfogó felügyelet egy olyan járulékos intézkedés, amely a bűncselekményt elkövetők ellenőrzését, irányítását, a társadalomba beilleszkedésük segítségét és támogatását szolgálja. A Bv. tvr. 92. § (1) bekezdése szerint „*a pártfogó felügyelet célja, hogy az elkövető ellenőrzésével és irányításával elősegítse annak megakadályozását, hogy ismételten bűncselekményt kövessen el, és segítséget nyújtson a társadalomba való beilleszkedéshez, az ehhez szükséges szociális feltételek megteremtéséhez.*” Elrendelni mindig csak más jogintézményhez kapcsolódva lehet (pl. vádemelés elhalasztásához vagy próbára bocsátás esetén). A fiatalokoruk pártfogó felügyeletét a kormány 72/2003. (V. 28.) kormányrendelettel felállított és az Igazságügyi Minisztérium irányítása, valamint felügyelete alatt működő Pártfogó Felügyelői Szolgálat Országos Hivatalának (2004-től Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatala) a megyei, illetve fővárosi hivatalaiban működő pártfogó felügyelők látják el. A pártfogók 5 ügycsoportban látnak el feladatokat (Kerezsi-Kó 2006):

- környezettanulmány készítése,
- pártfogó felügyelői vélemény készítése,
- pártfogó felügyelet végrehajtása,
- közérdekű munka büntetés végrehajtása,
- utógondozás.

Feladatukat az ügyész, a bíróság, illetve a büntetés-végrehajtási bíró határozata alapján, és az abban megjelölt időpontig látják el.

A pártfogó felügyelet elrendelésével együtt a bíróság és az ügyész a pártfogolt számára magatartási szabályokat írhat elő. A Btk. 82. § (4) bekezdése sorolja fel az általános magatartási szabályokat, melyek pártfogó felügyelet elrendelése esetén minden pártfogoltra egyaránt vonatkozik. Ezek: az ítéletbe foglalt magatartási szabályok megtartása, a pártfogó felügyelővel való rendszeres kapcsolattartás, és részére az ellenőrzéshez szükséges felvilágosítás megadása. Az (5) bekezdés alapján a bíróság és az ügyész a pártfogó felügyelet céljának elősegítése érdekében külön magatartási szabályként kötelezettségeket és tilalmakat írhat elő. (Az ügyész által alkalmazható külön magatartási szabályokról a Be. 225. §-a is rendelkezik.) A tilalmak csak olyanok lehetnek, amelyek nem jelentenek törvényi célokkal összeegyeztethetetlen beavatkozást a pártfogolt magánéletébe. A külön magatartási szabályok felsorolását szintén az (5) bek. tartalmazza (lásd 1.3. fejezet - legfontosabb fogalmak), ugyanakkor a (6) bekezdés lehetőséget ad a jogalkalmazó számára, hogy a felsoroltakon kívül más magatartási szabályokat is előírhasson, különös tekintettel a bűncselekmény jellegére, az okozott kárra és az elkövető társadalmi beilleszkedésének esélyeire. A jogalkotó ma már így biztosítja a jogalkalmazó számára az egyéniesítés lehetőségét. Az eredeti, 1978. december 31-én kihirdetett törvény ugyanis a magatartási szabályokra vonatkozó rendelkezésében (Btk. 82. § (3) bek.) egyrészt még nem használja a „külön” jelzőt, másrészt taxatív felsorolja, milyen kötelezettségek és tilalmak írhatók elő a pártfogó felügyelet alatt álló személy részére: *„A magatartási szabályok kötelezettségeket és tilalmakat írnak elő annak érdekében, hogy a pártfogolt képessége szerint dolgozzék és törvénytisztelő életmódot folytasson. Ilyen különösen a munkával, a kereset felhasználásával, az időszakos jelentkezéssel, az esetleg szükséges gyógykezeléssel kapcsolatos kötelezettség, illetőleg a lakó- és munkahely önkényes megváltoztatásának, meghatározott helyek látogatásának, vagy egyes személyekkel való érintkezésének a tilalma.”*

A pártfogó felügyelet magatartási szabályainak megszegéséhez a törvény minden esetben következményt fűz (pl. vádemelés elhalasztása esetén vádemelést, próbára bocsátás esetén büntetés kiszabását).

Összefoglalva az előbbieket, a következőket emelem ki:

- A. A fiatalkorúakra vonatkozó jogszabály-módosítások elsősorban a nyugat-európai minták követésén és a nemzetközi egyezményekhez való igazodáson alapulnak.
- B. A fiatalkorúak büntetőeljárása a büntetőjogon belül viszonylag önálló terület. Az eljárási szabályok alapjaiban megegyeznek az általános szabályokkal, ugyanakkor a Büntetőeljárás törvény az ún. külön eljárások között szerepelteti a fiatalkorúakra vonatkozó speciális rendelkezéseket.
- C. Az ügyészi szakaszban több lehetőség is van arra, hogy az eljárást a bírói útról eltereljék. Így – amennyiben a törvényi feltételek fennállnak – az eljárást megszüntethetik, megrovást alkalmazhatnak vagy a vádemelés elhalasztásának jogintézményével élhetnek. A vádemelés elhalasztása olyan intézkedés, melyet akkor alkalmaznak, ha ezzel is elérhető az a cél, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjen és a társadalom hasznos tagjává váljon.
- D. Vádemelés elhalasztása esetén az ügyésznek kötelező bekérnie a pártfogó felügyelői véleményt és határozatában – minden esetben – rendelkeznie kell külön magatartási szabályokról is.
- E. Magyarországon jelenleg nincs szervezetileg különálló fiatalkorúak bírósága. Fiatalkorú elkövetők ügyeiben „rendes” bíróságon belül erre kijelölt bírói tanács jár el. Őket nevezik fiatalkorúak bíróságának.
- F. A vádemelést követően az eljáró bírónak – fiatalkorúval szemben bármely bűncselekmény elkövetése esetén – lehetősége van egy újabb esélyt adni arra, hogy próbaidő adásával, kötelező pártfogói felügyelet mellett megpróbálják a fiatalkorú fejlődését visszatéríteni a helyes irányba. Ennek egyik módja a próbára bocsátás jogintézménye.
- G. Probára bocsátás esetén a fiatalkorú a próbaidő alatt pártfogó felügyelet alatt áll. A pártfogó felügyelet sajátossága a külön magatartási szabályok előírásának lehetősége, ami a pártfogó felügyelői vélemény beszerzéséhez hasonlóan a bíróság számára csak egy lehetőség, azok előírására, illetve annak beszerzésére jogszabály nem kötelezi.
- H. A pártfogó felügyelet egy olyan járulékos intézkedés, amely a bűncselekményt elkövetők ellenőrzését, irányítását, a társadalomba beilleszkedésük segítségét és támogatását szolgálja. Elrendelni mindig csak más jogintézményhez kapcsolódva lehet.

E jogszabályi háttér áttanulmányozása után kezdtem el az aktavizsgálatot, vagyis a jogi dokumentumokból összegyűjtött adatok feldolgozását, értékelését (lásd Függelék, Aktavizsgálat összesítő lap).

3.3. Aktavizsgálat

A Fővárosi Pártfogó Felügyelői Szolgálatnál végzett aktavizsgálat (lásd Függelék, 1. Adatösszesítő lap) során azon fiatalok aktáit tanulmányoztam át, akiknek a pártfogó felügyelete 2007. január 1. után kezdődött és 2008. augusztus 31-ig be is fejeződött, és akiket a bíróság vagy az ügyész a próbaidő alatt valamilyen külön magatartási szabály (továbbiakban: kmsz) megtartására kötelezett.

Az aktákban szereplő dokumentumok közül külön hangsúlyt fektettem az ügyészi és a bírói határozatok átolvasására, az azokban szereplő - kutatásom szempontjából fontos - információk kigyűjtésére, majd a kapott adatok elemzésére.

A speciális magatartási szabály(oka)t tartalmazó akták feldolgozásával az alábbi kérdésekre kerestem a választ:

- A határozatot hozó bírók és ügyészek személyi köre mennyire változó?
- A bűncselekmény elkövetése és a határozat jogerőre emelkedése között mennyi idő telt el?
- A határozatot hozó hatóság bekért-e pártfogó felügyelői véleményt?
- Ha igen, a pártfogó felügyelői véleményben szereplő kmsz-k előírására tett javaslatokat mennyire vette figyelembe a hatóság?
- Jellemzően milyen magatartási szabályokat írt elő a hatóság?
- Jellemzően milyen szociológiai tulajdonságokkal rendelkező fiatalok elkövetőkkel szemben alkalmazták azokat?
- Jellemzően milyen bűncselekmények elkövetése esetén írtak elő külön magatartási szabályokat?
- A pártfogó felügyelet befejezésének módja, azaz a magatartási szabályok teljesítése jellemzően milyen eredménnyel ért véget?

A Fővárosi Pártfogó Felügyelői Szolgálat (FPFSZ) nyilvántartása szerint a szolgálat a vizsgált időszakban összesen 1259 fiatalok esetében látott el pártfogó felügyeletet. Ebből csupán 136 ügyben kért be az eljáró hatóság pártfogó felügyelői

véleményt, és csak 95 alkalommal, vagyis az összes pártfogási ügynek 7.5 %-ában rendelkezett külön magatartási szabályok előírásáról. A 95 határozatból 12-t 11 vidéki ügyészség vagy bíróság, az Aszódi Javító Intézet, illetve a Fővárosi Bíróság büntetés-végrehajtási csoportja hozott, így ezen aktákat – mivel a kutatás további része a felsorolt intézményeket nem érintette – a vizsgálatból kizártam. A Pesti Központi Kerületi Bíróság (továbbiakban: PKKB) és kijelölt fővárosi ügyészség által hozott 83 db határozatból 11 ügyben bár már befejeződött a pártfogói felügyelet, az aktát az érintett hatóság még nem zárta le, ezért az eljárás megszüntetésére vagy annak esetleges folytatására vonatkozó dokumentum az irattárban nem volt fellelhető. Így alakult ki a végleges (72 db) mintaelem-szám.

Az áttekintett 72 db határozat 60 %-át fiatalkorúak ügyésze, 40 %-át pedig a fiatalkorúak bírósága hozta (lásd Melléklet, 1. sz. ábra). Bár abszolút értelemben a vizsgált időszakban nagyon kevés olyan határozat született, amely a pártfogó felügyelet elrendelésével együtt egyedi magatartási szabály előírását is tartalmazta, az ügyészség és a bíróság által hozott kmsz-t tartalmazó határozatok egymáshoz viszonyított aránya ugyanakkor pozitívan értékelendő, különösen annak tudatában, hogy a fiatalkorúak ügyészeinek jogszabályi kötelezettsége vádemelés elhalasztása esetén kmsz-t előírnia, míg a bíróknak - a korábban felsorolt intézkedések alkalmazásakor - ez csak egy lehetőség.

Leggyakrabban alkalmazott intézkedéstípusok

A vizsgált időszakban két olyan intézkedéstípust alkalmaztak a hatóságok, amelyekhez kapcsolódóan a pártfogó felügyelettel együtt kmsz előírására van mód, jöllehet, erre a jogszabály több intézkedéstípus alkalmazása esetén is lehetőséget ad. A két alkalmazott intézkedés – kötelező jellege miatt természetesen - a vádemelés elhalasztása, illetve a próbára bocsátás volt. A fiatalkorúak bíróságának felfüggesztett szabadságvesztés kiszabása esetén is lehetősége lenne a pártfogó felügyelettel együtt kmsz-t előírnia, ám az aktavizsgálat során ilyen intézkedés meghozatalával a PKKB fiatalkorúak bírósága részéről nem találok. (Nem tartozott jelen kutatásom tárgyához, mégis fontosnak tartom megjegyezni: az aktavizsgálat során a feltételes szabadságra bocsátás, valamint javítóintézetből való ideiglenes elbocsátás intézkedésekkel is csak 4 olyan esetben találok, amikor a büntetés-végrehajtási bíró a pártfogó felügyelet elrendelése mellett kmsz-t is előírt.)

A próbaidő

A hatósági intézkedés időtartama, vagyis az ún. próbaidő meghatározása vonatkozásában – bár itt már a jogalkotó az ügyész számára is „szabad kezét” ad az 1 évtől 2 évig terjedő időtartamon belül - sokkal egységesebbnek tűnik az ügyészi, mint a bírói gyakorlat. Míg az ügyészek által hozott összes kmsz-t tartalmazó határozatban ez az időtartam - egy kivételével - minden esetben 1 év volt, addig a bírók, kevesebb ügyben, 7-féle időtartamot jelöltek meg. A leggyakoribb itt is az 1 év (35 %), ezt követte a másfél év (28 %), aztán a 2 év (17 %), a maradék 20 %-ban pedig 1 év 2 hónap, 1 év 3 hónap, 1 év 4 hónap és 1 év 5 hónap időtartamok szerepeltek.

Az ügyészek és a bírók személyi köre

A határozatokat hozó ügyészek és bírók személyi körének változása vonatkozásában a legszembetűnőbb az volt, hogy a vizsgálat időszakában előre haladva egyes nevek „eltűntek”, más döntéshozók nevei viszont „feltűntek”. Ez a jelenség különösen a bírósági határozatoknál volt megfigyelhető, és a számok is jelzik ezt: míg a 43 db ügyészségi határozat 10 ügyész nevéhez fűződik, addig a 29 db bírói ítélet 8 bíró között oszlik meg. Pusztán ezekből a számadatokból azt is gondolhatnánk, hogy az ügyészek – legalábbis egy részük - szívesebben alkalmazza ezt a jogintézményt a fiatalok büntetőeljárásában, mint a bírók. Azonban az adatok további elemzése arra mutatott rá, hogy a szórás igen nagy, különösen az ügyészek körében: van, aki a vizsgált időszakban 15 kmsz-t tartalmazó határozatot is hozott, de hatan csak kettőt vagy annál kevesebbet. A bíróknál mindössze hárman voltak, akik egy-egy alkalommal döntöttek ítéletükben kmsz előírása mellett is, mindenki más legalább háromszor alkalmazta ezt az alternatív szankciót, de volt olyan bíró, aki tízszer is.

Ezekből a számadatokból azonban - véleményem szerint - semmilyen következtetést nem szabad levonni, ugyanis a büntető igazságszolgáltatás szervezeteinek működése szigorú munkaterhelés-elosztás szerint történik. Mivel a fiatalok ügyészei és a fiatalok ügyeit tárgyaló bírók felnőtt korú elkövetők ügyeiben is eljárnak, mindig az ügyelosztást végző vezetőtől függ, hogy éppen milyen ügyben kell a munkájukat végezni. Ezzel magyarázható bizonyos nevek „eltűnése és feltűnése”, különösen a bírók vonatkozásában. Az ügyelosztási rend kialakítását a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. tv. 11. § szabályozza. Az ügyelosztási rendet a bírói tanács és a kollégiumok véleményének ismeretében a bíróság elnöke határozza meg, legkésőbb a tárgyévet megelőző év december 10.

napjáig. Az ügyelosztási rend kialakítása során figyelembe veszik az ügyek jelentőségét, munkaigényességét, az ügyérkezés statisztikai adatait, emellett törekednek az arányos munkateher megvalósítására is. Ez viszont gyakran azzal jár, hogy a bírák akár évente más-más ügycsoportba tartozó ügyeket tárgyalnak. Az aktavizsgálatban szereplő 8 bíróból például 2009 tavaszára már csak ketten maradtak olyanok, akik továbbra is eljártak fiatalkorú elkövetők ügyeiben is.⁵

A bűncselekmény elkövetése és a határozat jogerőre emelkedése között eltelt idő

A következőkben azt vizsgáltam meg, hogy mennyi idő telt el a bűncselekmény elkövetése és a határozat jogerőre emelkedése között, vagyis mennyire érvényesül a gyermekek jogaira vonatkozó nemzetközi egyezmények azon követelménye, miszerint fiatalkorú elkövetők esetében - az életkori sajátosságok folytán - különösen fontos a büntetőeljárás mielőbbi befejeződése.

Az ügyészégi akták szerint a bűncselekmény elkövetése és a határozat jogerőre emelkedése között 64 %-ban kevesebb, mint 1 év telt el, 29 %-ban pedig másfél éven belül fejeződött be jogerős határozattal az eljárás. 2 éven túlra egyetlen esetben sem húzódott el ügy.

A bírósági ügyek 74 %-ában is sikerült a bűncselekmény elkövetésétől, illetve a nyomozás megkezdésétől számított legkésőbb másfél éven belül érdemi bírósági határozatot hozni. Mindössze 7 %-ban, vagyis két esetben húzódott el az ügy elbírálása két éven túlra (lásd Melléklet, 1. sz. táblázat). A jó mutatók elsősorban abból adódnak, hogy az általam vizsgált ügyek - úgymond - egyszerű büntetőügyek voltak, semmi olyan körülmény nem játszott közre, ami az ügy elbírálásának elhúzódását eredményezte volna. A fiatalkorú elkövetők zömét tetten érték, vagy a nyomozó hatóság igen hamar a nyomukra bukkant és szinte azonnal beismerő vallomást tettek. A fiatalkorúak ügyészei – természetesen, ha annak törvényi feltételei fennállnak – az ilyen egyszerű ügyekben egyre gyakrabban élnek a bírói útról való „elterelés” lehetőségével, azaz a vádemelés elhalasztásával, vagy ha vádat is emelnek, az eljárást gyorsító jogintézmények közül többször indítványozzák a tárgyalás mellőzését.

⁵ Gatter László, a Fővárosi Bíróság elnöke szerint a rendszerváltozásnak az igazságszolgáltatás terén hozott egyik legnagyobb értéke az automatikus szignálás intézménye, amely kizárja, hogy a vezetők bizonyos pereket csak meghatározott bírácaknak adjanak. Ha ezen a gyakorlaton változtatnának, az elnök szerint az igazságszolgáltatás pártatlanságába vetett hitet ásnák alá. (Lencsés 2009)

A pártfogó felügyelői vélemény

A speciális magatartási szabályok előírási gyakorlatának egyik – szerintem – leglényegesebbnek tartott része a pártfogó felügyelői vélemény (továbbiakban: pfv) eljáró hatóság részéről történő bekérésének gyakorisága, hiszen a szakvéleményt készítő pártfogó felügyelőnek csak a pfv-ben van lehetősége javaslatot tenni kmsz-re. A vádemelés elhalasztása jelenleg az egyetlen olyan diverziós jogintézmény, amelynek alkalmazásakor a jogalkotó az eljáró ügyészség részére kötelezővé teszi a pártfogó felügyelői vélemény beszerzését. A vizsgált „ügyészségi akták” 86 %-ában fellelhető volt a pfv, 14 %-ában azonban az nem szerepelt az előzmények között, pontosabban a pártfogó felügyelői szolgálat nyilvántartásában nem találtam nyomát.

A fiatalkorúak ügyeiben eljáró bírók számára nem teszi kötelezővé jogszabály a pfv beszerzését, és ennek hatása tükröződik a számokban is: a vizsgált időszakban egyetlen (100 %) bíró sem élt a jogszabály adta lehetőséggel, vagyis nem tartotta fontosnak, hogy határozathozatal előtt pártfogó felügyelői véleményt kérjen be. Az ügy előzményei között persze szerepelhet egy más hatóság által már korábban bekért pfv (például, ha az ügyészség vádemelés elhalasztása intézkedés mellett döntött, ám a pártfogó felügyelet eredménytelen leteltét követően a fiatalkorúval szemben vádat emeltek), de az általam vizsgált „bíróági akták” egyikében sem találtam még csak utalást sem arra, hogy az ügyben korábban már készült pfv.

Pedig külön magatartási szabályok kilátásba helyezésekor – véleményem szerint - célszerű lenne minden esetben közvetlenül a döntéshozatal előtt pártfogó felügyelői véleményt beszereznie a hatóságnak, és legalább félévente, de inkább negyedévente felülvizsgáltatni, hogy az előírt kötelezettségek megtarthatóak-e, a fiatal életében bekövetkezett-e olyan változás, ami miatt a kmsz eredményes teljesítése bizonytalanná vált. Ugyanis leginkább azoknál a fiatal elkövetőknél, akik kriminális veszélyeztetettségnek vannak kitéve, meglehetősen gyakran következik be életük további menetét meghatározó változás, ami kihatással van/lehet az előírt szabályok betarthatóságára is. Az ő esetükben gyakori a tanintézmény váltogatás, ezzel együtt vagy ehelyett alkalmi munka vállalása, a barátok vagy barátnők két-három havonta történő lecserélése - akiknek személye egyébként is nagy befolyással van arra, a fiatalkorú mennyire hajlandó teljesíteni a kötelezettségeit -, elvált szülők esetén - az aktuális viszonytól függően - hol az egyikhez, hol a másikhoz való költözés. Bár a jogszabály lehetőséget ad pártfogói jelzés esetén kmsz-módosításra, a vizsgált időszakban csak egyetlen olyan esettel találkoztam, amikor ezt kezdeményezte a

pártfogó felügyelő, jóllehet, a pártfogói feljegyzések alapján ez több esetben is indokolt lett volna. Ehelyett a próbaidő a pártfogó és a pártfogolt között zajló állandó küzdelemmel telt el. Ilyen esetekben mondhatjuk azt, hogy a pártfogó felügyelet ugyan letelt, de hatékonyságról nem beszélhetünk.

Itt jegyzem meg: a kötelező felülvizsgálat további három célt is szolgálna: 1. a hatóság visszajelzést kapna azzal kapcsolatban, hogy döntése valóban célravezető-e vagy ha a gyerek életében bekövetkezett változás miatt a korábbi kmsz nem tartható, a pártfogó felügyelő jelenlétében a pártfogolt meghallgatásával időben lehessen azt korrigálni, 2. a fiatalok elkövető „komolyabban” venné kötelezettségeit azzal a tudattal, hogy az általa is respektált nagytekintélyű hatóság közvetlenül érdeklődik a sorsa és tettei iránt, 3. az első kettő pontból adódóan a pártfogó felügyelők tevékenysége feltehetően könnyebbé és eredményesebbé válna a problémás fiatalokkal szemben is.

A külön magatartási szabályok

Az ügyészek által bekért pártfogó felügyelői vélemények mindössze 2 %-a nem tartalmazott kmsz előírására vonatkozó javaslatot. A pártfogók által javasolt külön magatartási szabályok 63 %-a teljes egészében megegyezett az ügyészek által hozott határozatokban szereplő kmsz-ekkel. Ez azt jelenti, hogy az ügyészek jelentős része elfogadja a pártfogók által javasolt „megoldásokat”, vagy ha ők javasolnak előzetesen valamilyen kmsz-t, az a pártfogók részéről rendszerint pozitív visszajelzést kap. A pfv-ben és a határozatban szereplő kmsz-k 23 %-a részben megegyezett. Ez a gyakorlatban „kevesebbet vagy többet” jelent, vagyis a pártfogó által javasolt magatartási szabályokat az ügyész vagy kiegészítette még más magatartási szabállyal is, vagy úgy gondolta, adott esetben kevesebb magatartási szabály előírásával is célt lehet elérni. Mindössze 3 olyan határozattal találkoztam (6 %), amikor az ügyész által előírt és a pártfogó által javasolt magatartási szabály tartalma nem esett egybe.

Mind az ügyészek, mind a bírók által alkalmazott külön magatartási szabályokat 4 fő kategóriába soroltam:

1. Tanulással vagy munkavállalással kapcsolatos kötelezettségek
2. Tanácsadáson vagy tréningen való részvételre kötelezés
3. Munkavégzéssel kapcsolatos előírások
4. Tiltó szabályok

A Tanulással vagy munkavállalással kapcsolatos kötelezettségek körében leggyakrabban alkalmazott szabályok: a tanulmányok folytatása és eredményes

befejezése, bizonyítvány megszerzése, tanulószobai foglalkozáson való részvétel, igazolatlan órák nélküli iskolalátogatási kötelezettség, tanulmányi jogviszony létesítése vagy munkaügyi központtal való kapcsolatfelvétel és együttműködés, mindezek okirattal való igazolása.

Tanácsadáson vagy tréningen való részvétel típusaira vonatkozó leggyakoribb előírások: személyiségfejlesztő és önismereti tréning, agresszió- és konfliktuskezelő tréning, életvezetési tanácsadás, pszichológus, nevelési tanácsadó, pszichoterápia, kábítószerrel kapcsolatos felvilágosító program, szociális készségfejlesztő és indulatkezelő program, tanulást elősegítő tréning, mindezek igazolása.

Munkavégzéssel kapcsolatos előírások: okozott kár megtérítése diákmunkából szerzett jövedelemből, jóvátételi, illetve helyreállítási tevékenység végzése, úgy mint építmény-karbantartás, graffiti takarítás, szervezői, ellenőrzői és egyéb teendők ellátása meghatározott ideig meghatározott helyen, iskolaigazgató által adott feladatok elvégzése, Jóvá Tett Hely közösségi foglalkoztató által szervezett programokban való részvétel, pl. kórházi kezelés alatt lévő beteg gyermekek látogatásával és szórakoztatásával foglalkozó Gyermekvilág Ágyszínház Kht., a Ferencvárosi Egyesített Családsegítő Központ és Intézményei (FECSKE) segítő jellegű, a Rügyecskék Ember- és Környezetvédelmi Kht. környezetvédelmi, valamint a Csillebérci Szabadidő Kft. karbantartási munkáiban való aktív részvétel. Természetesen az elvégzett tevékenységekről igazolást kell beszereznie a pártfogoltnak.

Tiltó szabályok: valakitől vagy valamely helytől való távoltartás (leginkább a sértettől és annak lakóhelyétől, meghatározott szórakozóhelyektől, továbbá a bűncselekményben részt vevő más személyektől), meghatározott időtől való otthon tartózkodás. Ezen szabályok ellenőrzését gyakran lehetetlen elvégeznie a pártfogó felügyelőnek.

Az aktavizsgálat során külön magatartási szabályokként felsorolva általános magatartási szabályokkal is találkoztam, kizárólag az ügyészek által hozott határozatokban, és nem is kevés számban (az összes ügyészi határozat 12 %-ában). A vonatkozó jogszabály szerint az általános magatartási szabályok minden pártfogó felügyelet alá helyezettre vonatkoznak, azokat tehát szükségtelen (lenne) speciális magatartási szabályokként újra előírni (lásd Melléklet, 2. sz. ábra).

Érdekes, hogy míg az ügyészség inkább a tanulással és a munkavállalással, illetve a munkavégzéssel kapcsolatos kötelezettségeket helyezte előtérbe (31 és 27 %), addig a bíróságnál a különböző tanácsadások, tréningek domináltak (68 %) kmsz-ként,

holott – ahogy azt majd látni fogjuk a kérdőíves felmérés feldolgozásánál – a bírók a fiatalok elkövetők számára az ezen tréningeket szervező és lebonyolító Jóvá Tett Hely-programokat – saját bevallásuk szerint - nem ismerik annyira mint az ügyészek

A fiatalok elkövetők szociológiai háttere

A fiatal elkövetők szociológiai háttere szempontjából vizsgálva az aktákat, az általános demográfiai adatok (nem, kor, iskolai végzettség) összegyűjtésén túl nagy jelentőséget tulajdonítottam a kriminális veszélyeztettség aspektusából történő vizsgálatnak. Ez utóbbival kapcsolatban az információkat a környezettanulmányok, a pártfogó felügyelői vélemények és a pártfogói feljegyzések szolgáltatták.

Fiatalok elkövetőkről lévén szó, a kor adott volt, 14 és 18 év közötti korosztály. Előfordult azonban, hogy mire a jogerős határozat megszületett, a bűncselekményt fiatalokként elkövetett terhelt/vádlott időközben nagykorúvá vált, vagy már nagykorú volt, amikor a büntetőeljárás elindult ellene egy még fiatalokként elkövetett bűncselekménye miatt. Természetesen a vonatkozó jogszabály szerint ebben az esetben is a fiatalokra érvényes általános szabályozástól való eltérésekkel bírálta el az ügyet a hatóság.

Mind az ügyészségi, mind a bírósági ügyeknél elenyésző volt a bűnelkövető lányok száma a fiúkéhoz képest. Előbbi esetben ez az arány 8:35, míg a másikban 1:28. A kis mintaelem-szám miatt nem bontottam szét az ügyeket aszerint, hogy a kmsz-t melyik hatóság hozta. A 9 lányból 2 könnyű, illetve súlyos testi sértést követett el, utóbbi a garázdaság vétségét is, egy másik lány szintén garázdálkodott, 2-en loptak, 2-en hamisan vádaskodtak, 1-1 lány pedig rongált, illetve hamisan tanúzott. A bűncselekményeket elkövető fiatalok közül csak 2-ről mondható el, ha szegényes körülmények között is, de legalább rendezett, tiszta otthonban, megfelelő családi viszonyok között él, pozitív értékeket képviselő szülőkkel vagy gyámmal. Korábban egyikük sem volt büntetve. 3-an rendszeresen drogoznak, 6-an pszichológushoz vagy pszichiátriai kezelésre járnak. Egy lány a próbaidő alatt követett el újabb bűncselekményt, egy másiktól ezen időszak alatt derült ki, hogy korábban elkövetett egy másik bűncselekményt is. Ellenük hivatalból vádat kellett emelni. Egy harmadik fiatalok veszélyeztetett terhessége miatt kimaradt a kmsz-ként előírt tréningről. 5-en a pártfogó felügyelő megítélése szerint eredményesen teljesítették az előírt kötelezettségeket, egyikük esetében viszont kmsz-t kellett - nem hivatalos úton -

módosítani ahhoz, hogy a pártfogó felügyelet befejezésének módja legalább „letelt” minősítést kapjon. A 9 pártfogolt lány közül a külön magatartási szabályok megtartásában csak hárman támaszkodhattak környezetükben olyan személyre (szülőre, barátira vagy nevelőre), aki maximálisan segítette őket kötelezettségeik teljesítésében.

Iskolai végzettség szerint a határozathozatal idején 1 személy még nem rendelkezett 8 általános iskolai végzettséggel, 5-en valamilyen szakiskolába jártak, 2-en szakközépiskolába, 1 fiatalkorú pedig gimnáziumba.

A fiúk minta-elemszáma elégséges volt ahhoz, hogy az ő esetükben külön tárgyaljam a bírósági és az ügyészségi aktákból nyert szociológiai adatokat.

A 28 próbára bocsátott fiatal 32 %-a a határozathozatal idején még általános iskolás, 32 % szakiskolás vagy szakmunkásképzőbe járó tanuló, 18 % szakközépiskolás vagy gimnazista, 10 % tanulmányokat nem végző, alkalmi munkából élő és 8 % egyéb eltartott volt.

Az általuk elkövetett bűncselekmény(ek) típusbehatárolása (lásd Melléklet, 3. sz. ábra):

1. vagyon elleni bűncselekmények - 60 % (lopás vétsége és büntette - 38 %, rongálás vétsége – 19 %, orgazdaság vétsége - 3 %)
2. közrend elleni bűncselekmények – 31 % (garázdaság vétsége és büntette - 22 %, kábítószerrel való visszaélés vétsége és büntette – 9 %)
3. személy elleni bűncselekmények (súlyos testi sértés büntette – 6 %)
4. hivatalos személy elleni bűncselekmények (közfeladatot ellátó személy elleni erőszak – 3 %)

A bírósági akták 70 %-ában találtam olyan jelzést a pártfogó felügyelet részéről, mely szerint a fiatalkorú kriminálisan veszélyeztetett. A kriminális tényezők két csoportba oszthatók: objektív és szubjektív tényezőkre. Előbbi kategóriába tartoznak a fiatal értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését veszélyeztető körülmények, pl. szülők válása, nem megfelelő baráti társaság és lakókörnyezet, szociálisan nehéz élethelyzet, rossz anyagi körülmények, hátrányos, rendezetlen családi viszonyok, strukturálatlan szabadidő, alkoholisták, pszichés betegségben szenvedő vagy börtönviselt szülők, iskolázatlanság, szakképzetlenség, gyermekotthonban vagy hajléktalan szállón való nevelkedés, lakhatási problémák. A szubjektív tényezők közé sorolhatók a fiatal éretlen személyiségéből vagy eltorzult személyiségfejlődéséből adódó problémák, úgy mint befolyásolhatóság, kiegyensúlyozatlanság, naivitás, érzelmi labilitás, agresszivitás,

hirtelen felindulás, depresszióra való hajlamosság, felelőtlenség és fegyelmezetlenség, jövőkép-nélküliség, kábítószer-függőség.

Az elkövetett bűncselekmények és az alkalmazott kmsz-k között nincs feltétlen kapcsolat, inkább a fiatal környezetében és személyiségében fellelhető kriminális tényezők enyhítése vagy kiküszöbölése a cél (lásd Melléklet, 2. sz. táblázat).

A bírósági aktákban szereplő fiatal elkövetők 70 %-a nem tudott megnevezni olyan személyt a közvetlen környezetéből, akire támaszkodhatna (vagy akinek a segítségét elfogadná) a próbaidő alatt a kmsz-k teljesítésében. A 28 fiatalkorú elkövetőből hárman bűnismétlők voltak, az ő próbaidejük „letelt”-ként ért véget.

A pártfogó felügyelet befejezésének módja tekintetében mindössze 25 % pártfogolt teljesítette eredményesen a próbaidőt, vagyis mindvégig együttműködő volt és az előírt kmsz-t maradéktalanul teljesítette. Szintén 25 %-ot tett ki azoknak az aránya, akik nem teljesítették a kötelezettségeiket. 50 %-ban a pártfogó ugyan „letelt” minősítésről tájékoztatta a hatóságot, ez azonban a valóságban, az esetek többségében – köznyelvre lefordítva – azt jelenti: „Letudtuk. Hatékonyságról most inkább ne beszéljünk!”

Az ügyészségi aktákban szereplő 35 fiatalkorú fiúból korábban egyiknek sem volt „dolga” a hatósággal. 23-an gimnáziumba vagy szakközépiskolába jártak (66 %), 5-en szakiskolába (14 %), 4-en (11 %) még általános iskolába, ketten alkalmi munkából éltek, egy fiú pedig magántanuló volt.

Az általuk elkövetett bűncselekmény(ek) típus szerint (lásd Melléklet, 4. sz. ábra):

1. vagyon elleni bűncselekmények – 37 % (lopás vétsége - 29 %, rongálás vétsége – 6 %, jármű önkényes elvétele büntette – 3 %)
2. közrend elleni bűncselekmények (garázdaság vétsége és büntette – 42 %)
3. személy elleni bűncselekmények (súlyos testi sértés büntette – 6 %)
4. közlekedési bűncselekmények (közlekedés biztonságának veszélyeztetés büntette – 3 %)
5. igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények – 9 % (hatóság félrevezetése vétsége – 6 %, hamis tanúzásra felhívás vétsége – 3 %)
6. közélet tisztasága elleni bűncselekmények (hivatali vesztegetés büntette – 3 %)

Kriminális veszélyeztetettség szempontjából vizsgálva az ügyészségi aktákban szereplő fiatalkorú elkövetőket, a bírói döntésekkel szemben az ügyészek éppen a

kriminálisan kevésbé vagy egyáltalán nem veszélyeztetett fiatalokkal szemben hoztak „kedvező döntést” (65 %-ban). Amikor ennek okára rákérdeztem, azt a választ kaptam, hogy az egyébként nem problémás gyerekekkel a pártfogó felügyelet alatt sincs gond, ők mindig teljesítik a külön magatartási szabályokat és mivel rendezett, jó anyagi körülmények között élnek, általában magasan kvalifikált szülői háttérrel rendelkeznek, maguk is jó hírű iskolák tanulói, tettük egyszeri megtévedésnek minősíthető, ezért velük szemben felesleges a vádemelés, a bűnismétlés kockázata az ő esetükben szinte teljesen kizárható. A bűncselekmény elkövetésekor folyamatban lévő iskolai tanulmányok is igazolják azt, hogy a vádemelés elhalasztását és ezzel együtt kmsz-k előírását szívesebben alkalmazzák az ügyészek olyan fiatal elkövetőkkel szemben, akiktől a próbaidő végére – pozitív értelemben véve, ténylegesen - eredmény várható.

A 35 % kriminológiai veszélynek kitett fiatal élethelyzete viszont nagy hasonlóságot mutat a bírósági aktákban szereplő veszélyeztetett fiatalokéval. Objektív tényezőként itt is megjelenik a szülők válása, a büntetett előéletű szülő, az alacsony iskolai végzettség, valamint a szervezetlen szabadidő, míg szubjektív elemként az alkalmazkodási nehézség, az éretlenség, a motiválatlanság, a magatartási problémák, az indulatosság, az infantilizmus, a csábulékonyság, a befolyásolhatóság és az elmagányosodás.

Bár az elkövetett bűncselekmények és az előírt kmsz-k közötti kapcsolat az ügyészi határozatokban jobban jelen van, azért az elsődleges cél itt is a fiatal helyes irányba történő terelése (lásd Melléklet, 3. sz. táblázat).

A pártfogó felügyelet 60 %-uk számára eredményesen letelt, tehát pártfogóik megítélése szerint ők feladataiknak maximálisan eleget tettek a próbaidő alatt. 30 % számára „letelt” a próbaidő és csak 10 % (4 fő) nem teljesítette általános és előírt kötelezettségeit, emiatt ellenük vádemelésre került sor. A 4 fiatalból 3 kriminálisan veszélyeztetett volt. 53 %-uk tudott megnevezni olyan személyt családjából, baráti köréből vagy tanárai közül, akire megítélése szerint bármikor számíthat, és akire ő is hallgat. 47 % számára ilyen személy nem adatott meg.

Az aktavizsgálatból nyert adatok alapján a kutatás szempontjából legfontosabb megállapításaim a következők:

- A. Az összes pártfogó felügyelet alá vont fiatalkorú elkövető ügyéhez viszonyítva - annak ellenére, hogy az ügyészeknek vádemelés elhalasztása esetén az elrendelt pártfogó felügyelettel együtt külön

magatartási szabályokat is elő kell írnia - rendkívül kevés az olyan határozat, ami speciális magatartási szabályokat is tartalmaz. Ez azt feltételezi, hogy a bírói útról való elterelés (vádhalasztás) alkalmazási gyakorlata továbbra sem elterjedt a fiatalok ügyészei körében, a bíróságok pedig információhiány vagy a kmsz-k hatékonyságát megkérdőjelező hozzáállás miatt nem élnek szívesen e törvény adta lehetőséggel.

- B. Mivel az ügyészek és a bírók a fiatalok, valamint a felnőtt korúak ügyében is eljárhatnak, az ügyelosztási rend miatt a fiatalok elkövetők ügyeiben határozatot hozó ügyészek és bírók személyi köre igen változatos képet mutat. Ez – véleményem szerint – nem szerencsés, mert bár a különféle ügyekkel való foglalkozás miatt széles ismeretekre tesznek szert, egyik szakterületet sem tudják igazán magukénak érezni, és egyikben sem tudnak kellően elmélyült tapasztalatra szert tenni. A fiatalok elkövetők ügyeinek elbírálásánál különösen fontos lenne, hogy ezen speciális korosztály biológiai és pszichológiai jellemzőit pontosan ismerő, nagy gyakorlattal rendelkező bíró vagy ügyész járjon el, hiszen egy jó vagy rossz döntés további sorsukat határozhatja meg. (Itt visszautalok az 1913. évi VII. tc. indoklásában található, ma is aktuális gondolatokra.)
- C. Ahhoz, hogy a hatóság megalapozott döntést tudjon hozni, az ügy minden körülményével - beleértve a bűncselekményhez vezető okokat - tisztában kell lennie. Ennek egyik forrása a pártfogó felügyelői vélemény. A vádemelés elhalasztása mellett döntő ügyészek részéről a pfv beszerzése jogszabályi kötelezettség, a bíróknak azonban nem, így többségük megelégszik a nyomozó hatóság részéről beszerzett környezettanulmány, különféle iskolai, munkahelyi vélemények, esetleg egy korábbi vádhalasztásnál az ügyész részéről bekért pfv áttanulmányozásával és nem veszi figyelembe, mert nem is gondol rá (lásd 2. pont), hogy különösen a kriminálisan veszélyeztetett fiatalok életében két-három havonta történnek meghatározó jellegű változások, és könnyen lehet, hogy amit egy-másfél évvel korábban írtak a környezettanulmányba, az a határozathozatal idején már nem aktuális. Ennek lehet a következménye például, hogy néhány esetben olyan kmsz

előírására került sor, aminek teljesítése/megtartása eleve lehetetlen volt (pl. tanulmányai folytatására köteleztek egy olyan fiataalt, aki a bűncselekmény elkövetésekor még valóban tanuló volt, ám mire megszületett ügyében a határozat, már egy élettársról és egy csecsemőről kellett gondoskodnia, vagy egy másik ügyben tettestársától való távoltartásra köteleztek valakit, ám a büntetőeljárás alatt a tettestárs az illető élettársa lett). Szerencsére az ilyen „melléfogás” ritka a hatóság részéről, az viszont tény: az ügyészek által előírt kmsz-k teljesítése eredményesebb volt, mint a bírók által előírtak. Igaz, az ügyészek döntő többsége elfogadja a pártfogó felügyelő által a pfv-ben tett kmsz-javaslatot.

- D. Az általam 4 csoportba sorolt kmsz-típus közül az ügyészség inkább a tanulással és a munkavállalással, illetve munkavégzéssel kapcsolatos kötelezettségeket helyezte előtérbe, míg a bírók határozataiban a különböző tanácsadásokon vagy tréningeken való részvételre kötelezés dominált. Kizárólag az ügyészi határozatok egy részében speciális magatartási szabályként általános magatartási szabályokat is találtam felsorolva. Ez - elvileg - felesleges, mert azok megtartása minden pártfogó felügyelet alá helyezettnek kötelessége, ugyanakkor lehetséges, hogy csak azért részletezte ezeket a szabályokat a határozatot hozó ügyész, hogy azok a fiatalok számára egyértelműek legyenek.
- E. A kriminális veszélyeztetettség szempontjából történt vizsgálati résznél egyértelműen megfigyelhető volt, hogy míg a bírók többnyire személyiségükben és/vagy környezetük által problémás fiatalok számára írtak elő kmsz-eket, az ügyészek épp ellenkezőleg, ők inkább azok számára, akiket kriminális tényezők nem sújtanak. Az okok firtatására kapott válaszok számomra teljesen elfogadhatóak voltak. A bírók részéről azt a választ kaptam, hogy a bírói szakba eleve kevesebb kis súlyú bűncselekményt elkövető, kriminálisan nem veszélyeztetett fiatal ügye kerül. A nehezebb sorsú fiataloknál pedig az „ahol lehet, ott segíteni” elv motiválja őket, utolsó esélyt adva nekik arra, hogy fejlődésük a helyes irányba terelődjék. Az ügyészek viszont azon az állásponton vannak, hogy a kriminálisan veszélyeztetett fiatalok éppen az őket veszélyeztető okok miatt nem tudják/akarják a külön magatartási

szabályokat teljesíteni, ezért az ő esetükben gyakran felesleges azokat előírni. Annak a fiatalnak, aki hajléktalan szállóról hajléktalan szállóra vándorol a szüleivel, annak hiába írnak elő olyan kötelezettséget, aminek a célja a rendszerességre szoktatás lenne. Vagy akinek a szülei napi megélhetési gondokkal küzdenek, és ezért lop az egész család, azt a gyereket hiába akarják önismereti tréningen rádöbbszteni arra, hogy amit tett, az rossz. Ezt ő is tudja. Ha a vádemelés elhalasztásának eleve nincs értelme, akkor mi mást tudna tenni az ügyész?

- F. Az elkövetett bűncselekmények és az előírt kmsz-k között nincs mindig és feltétlen kapcsolat, de az jól látszik, hogy az ügyészek tájékozottabbak az alkalmazható kmsz-keket illetően - a pártfogók által pfv-ben tett javaslatoknak is köszönhetően.

3.4. Kérdőíves felmérés

Az ügyészek és a bírók, illetve – tulajdonképpen kontroll-csoportként – a pártfogó felügyelők körében végzett survey-ből kinyert adatok és azok összehasonlítása is alátámasztja az aktavizsgálat során tapasztaltakat (lásd Függelék, 2., 3. és 4. Kérdőív-minták)

15 bíró, 14 ügyész és 13 pártfogó felügyelő válaszolt a kiküldött 20, 17 és 18 db kérdőívre. A kiküldendő kérdőívek számát aszerint határoztam meg – a célcsoportot képező bírók, ügyészek és pártfogók közvetlen feletteseivel történt előzetes megbeszélés szerint -, hogy éppen hány fiatalkorú elkövető ügyeinek elbírálására kijelölt bíró és ügyész, valamint fiatalkorúakat pártfogoló pártfogó van. Kérdéseimet négy témakörben tettem fel, természetesen a megkérdezett célcsoporthoz igazítva a konkrét kérdéseket. A négy fő témakör a következő volt:

1. Általános kérdések,
2. Speciális magatartási szabályokra vonatkozó kérdések,
3. Pártfogó felügyelői véleménnyel kapcsolatos kérdések,
4. Pártfogó felügyeletre vonatkozó kérdések.

3.4.1. Általános kérdések

a.) **Mióta foglalkozik fiatalkorú elkövetők ügyeivel, illetve pártfogásával?** A kérdőívet kitöltő ügyészek és pártfogók 70, illetve 60 %-a jelölte azt a választ, hogy több mint 10 éve foglalkozik fiatalkorúak ügyeivel, a bíróknak viszont csak 19 %-a, vagyis a 15 bíróból mindössze három. A számok azt mutatják, hogy míg az ügyészeknél és a pártfogóknál a fiatalkorú elkövetőkkel az ügyekben nagy gyakorlatra szert tett szakemberek foglalkoznak elsősorban és folyamatosan, addig a bíróság nem követi ezt a gyakorlatot (lásd Melléklet, 4. sz. táblázat és 5. sz. ábra):

b) Arra a kérdésre, hogy **fiatalkorúak és felnőtt korúak ügyeiben is eljár-e**, mind az ügyészek, mind a bírók – kivétel nélkül – azt válaszolták, hogy mindkettőben. Ennek helyességét is hasonlóképpen ítélték meg (100, illetve 86 %-ban), szemben a pártfogókkal, akik 80 %-ban helytelenítették ezt a gyakorlatot. Érdekesen alakult egy elvi javaslatnak a megítélése, nevezetesen: *Ön mennyire ért egyet azzal, hogy fiatalkorúak ügyében eljáró bíró vagy ügyész az lehessen, aki pedagógiai vagy pszichológiai képzettséggel is rendelkezik vagy az illetékes felsőbb szerv által szervezett, hasonló ismereteket nyújtó speciális tanfolyamot eredményesen elvégezte?* A pártfogók 80 %-a egyetértett ezzel, a bírók 66 %-a nem, az ügyészek pedig nem tudták „dülőre vinni a dolgot”, 50-50 %-ban egyet is értettek, meg nem is (lásd Melléklet, 6. sz. ábra). Ha a pártfogók véleményét most nem vesszük figyelembe, megállapíthatjuk, hogy összességében a bírók és az ügyészek sem utasítják el egyértelműen (59:41) azt, hogy a fiatalkorúak ügyeiben eljáró bírónak és ügyésznek valamilyen speciális képzettséggel vagy végzettséggel is kelljen rendelkeznie.

c) Következő kérdésem a **saját jogalkalmazói szerepfelfogás** megítélésére irányult (a pártfogóknak a bírókat és az ügyészeket kellett értékelnie). Kulcsár Kálmán után 3 kategóriát különböztettem meg: - jogszabályra orientált, hivatalnok típus, - várható politikai, társadalmi változásokra koncentráló, politikus típus, - adott szituációra vagy esetre orientált, konfliktust megoldó típus. A középső kategóriára nem érkezett válasz. Az ügyészek teljes mértékben konfliktust megoldónak vallották magukat, a bíróknak „csak” 87 %-a, a maradék 13 % pedig hivatalnoknak. A pártfogók viszont úgy ítélték meg, hogy mind a bírók, mind az ügyészek jogszabályra orientáltak (77 %) és csak 23 % keresi ténylegesen a probléma megoldását (lásd Melléklet, 7. sz. ábra).

d) Utolsó kérdésem arra irányult: **a bírók és az ügyészek egy évben átlagosan hány fiatalkorú elkövető ügyében hoznak döntést, és ennek hány százalékát teszik**

ki azok a határozatok, amelyek kmsz-t tartalmaznak. A pártfogókra vonatkozó hasonló kérdésem: **egy évben átlagosan hány fiatalkorú elkövetőt pártfogolnak és ebből hány százalék a „kmsz-es”?**

Az ügyészek évente átlag 100-150 fiatalkorú elkövetővel szemben hoznak döntést. Az ügyészek valamivel több mint fele (53 %) 10-11 %-ban él a vádemelés elhalasztásának lehetőségével, ezzel együtt kmsz előírásával. Csak két ügyész jelölte azt a válaszlehetőséget, hogy fiatalkorú elkövetőkkel szembeni határozatainak legalább 30 %-a vádhalasztás.

A bírók ezzel szemben egy évben átlagosan 50 vagy ennél kevesebb ítéletet hoznak fiatalkorú elkövetők ügyeiben. 23 %-uk - az összes ügyük - kb. 25 %-ában dönt a próbára bocsátás intézkedés mellett, 15 % állítása szerint ez az arány kb. 15 %, újabb 15 % szerint 35 %, megint csak 15 % szerint 75 %. A kutatás szempontjából sokkal lényegesebb adat, hogy a bírók 80 %-a állította azt: csak ritkán ír elő kmsz-t, 14 % pedig soha.

A fentieket támasztják alá a pártfogók által írt számadatok. 85 %-uk írta azt, hogy egy évben átlagosan 100 fiatal elkövetőt pártfogol. 53 %-uk szerint a pártfogoltaknak ebből kb. 10 %-a kmsz-es. 37 %-uk szerint ez az arány az 5 %-ot sem igazán éri el.

3.4.2. Speciális magatartási szabályokra vonatkozó kérdések

a) Mivel az ügyészek számára vádemelés elhalasztása esetén a **külön magatartási szabályok előírása** kötelező, arra voltam kíváncsi, mennyire értenek egyet ezzel a jogszabályi kötelezettségükkel. 75 %-uk nem talált benne kifogásolnivalót, 25 %-uk viszont nem értett egyet, utóbbiak inkább a kötelező jelleget bírálták, mert azzal a kijelentéssel viszont, hogy a vádemelés elhalasztása általában kellően szolgálja a fiatalkorú elkövető helyes irányba történő fejlődését, minden ügyész maximálisan egyetértett (lásd Melléklet, 8. sz. ábra).

A bírók 54 %-a - a fentihez hasonló, de - a próbára bocsátás jogintézményével kapcsolatos kérdésemre azt válaszolta, hogy a próbára bocsátás kellően szolgálja a fiatalkorú helyes irányba történő fejlődését - kmsz előírása nélkül is. Csak 23 %-uk volt azon a véleményen, hogy a próbára bocsátás kmsz előírásával hatékony (3 fő) és ugyancsak ennyien mondták azt: a próbára bocsátás – akár van kmsz, akár nincs – nem hatékony jogintézmény. (lásd Melléklet, 9. sz. ábra).

b) Arra a kérdésre, hogy **melyik állítással ért inkább egyet**, az ügyészek 70, a bírók 56, míg a pártfogók 80 %-a azt az állítást jelölte, mely szerint **az egyéni magatartási szabályok előírása révén** – az esetek többségében – valóban **érvényesülnek a büntetés nevelő jellegének szempontjai**. A többiek szerint **a kmsz-k előírása felesleges**, mert a pártfogók nem tudnak elég hatékonyak lenni azok betartatását illetően és a fiatalok sem veszik elég komolyan a kötelezettségeiket, igyekeznek azok alól kibújni (lásd Melléklet, 10. sz. ábra).

c) Mivel hipotézisként felmerült, hogy a hatóság azért nem alkalmazza szívesen a kmsz-k előírását, mert az többlet munkaterhet jelent számukra, erre is rákérdeztem. A bírók válaszai megoszlottak a „nem jelentős” vagy „semekkora” válaszok között (57, illetve 42 %). Az ügyészek döntő többsége sem érezte azt, hogy ha kmsz-t ír elő, akkor **több munka** hárulna rá (60 % nem jelentős, 30 % semekkora, 10 % jelentős). A pártfogóknál - mint végrehajtóknál – már jóval nagyobb volt azoknak az aránya, akik azt válaszolták, hogy a kmsz-k betartatása jelentős munkateherrel jár számukra (45 % nem jelentős, 20 % semekkora, 35 % jelentős, - lásd Melléklet, 11. sz. ábra)

d) Ebben a kérdésblokkban nyitott kérdésként szerepelt, **mi lehet az oka annak, hogy a bírók ritkán élnek a kmsz-k előírásának lehetőségével** (az ügyészeknek, miután kötelező kmsz-t előírniuk vádhalasztás esetén, értelemszerűen nem tettem fel hasonló kérdést). A kapott válaszok kódolása után a bírók 45 %-a az információhiányt jelölte meg indoklásul, 22 % feleslegesnek tartotta a kmsz-eket, 22 % szerint még nem eléggé ismert, bejártott jogintézményről van szó és voltak, akik azt írták (11 %), pusztán kényelemből nem élnek a bírók a lehetőséggel. A pártfogók 40 %-a szerint szintén az információhiány és a régi beidegződések, újjal szembeni ódzkodás lehet az oka, 27 % szerint a hivatalnok típusú jogalkalmazói szerepfelfogás miatt van ez, 23 % a kényelmi szempontokat hangsúlyozta, 10 % pedig azon a véleményen volt: nehéz olyan kmsz-eket kitalálni, amelyek valóban pozitívan hatnak a fiatal személyiségére és még ellenőrizhetőek is, ezért inkább nem írnak elő a bírók magatartási szabályokat. A pártfogóknak nyitott kérdés formájában arra is válaszolniuk kellett, szerintük - egy 2005-ös kutatás⁶ adatai alapján - **miért kevesebb a vádemelés elhalasztása, mint amennyi esetben az indokolt lenne**. A válaszok kódolása után négyféle magyarázatot kaptam: 25 % mondta azt, hogy nem terjedtek el még az alternatív lehetőségek,

⁶ Dr. Kerezsi Klára és Kó József 2005-ben az Országos Büntelmegelőzési Bizottság támogatásával A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai címmel országos kutatást folytattak pártfogók és pártfogoltak körében a kmsz-k hatékonyságával kapcsolatban

ugyanennyien azon a véleményen voltak, hogy az ügyészek így akarják a társadalmi morált erősíteni. A következő csoport szerint (25 %) a vádemelés az ügyész kezében a prevenció eszköze, mert a hatósági tortúra elijesztheti a fiatalkorút további bűncselekmények elkövetésétől. Végül ugyancsak 25 % válaszadó szerint a fővárosi fiatalkorúak ügyészei egyre többször élnek a vádemelés elhalasztásával, ezért nem ért egyet a kérdésben feltett állítással.

3.4.3. Pártfogó felügyelői véleményre vonatkozó kérdések

a) Ebből a kérdéskörből teljes egészében kihagytam az ügyészeket, mivel nekik vádemelés elhalasztása esetén döntéshozatal előtt kötelező bekérniük a pfv-t. A bírók 42 %-a nyilatkozott úgy, hogy soha nem kér be **pfv-t döntéshozatal előtt**, 33 %-uk ritkán, 25 %-uk mindig.

b) Ezután arra kértem a bírókat, hogy **jelöljék meg a pártfogó felügyelői vélemény azon 4 elemét, amit a legfontosabbnak tartanak**. Nyolc elemet soroltam fel, összekeverve a környezattanulmány és a pfv különböző részeit. Természetesen nem a vizsgáztatás volt a célom, csak azt szerettem volna ezzel is szűrni, hogy milyen gyakran kerül a bírók kezébe pfv, mennyire ismerik annak szerkezetét, hiszen egy formailag szabályozott dokumentumról van szó (lásd Függelék, Környezattanulmány- és Pártfogó Felügyelői Vélemény-minta). A 4 elemet együtt senki nem jelölte meg, hármat 14 %-ban soroltak fel, kettőt pedig a válaszadók 51 %-a. A bírók 65 %-a számára egyébként a 3 legfontosabb elem az ügyre és a fiatalkorúra, valamint a fiatalkorú családjára vonatkozó adatok, és a szakmai ténymegállapítások a terhelt életviszonyai, életkörülményei, személyisége, továbbá ezek változása vonatkozásában voltak.

c) A pártfogóktól azt kérdeztem ebben a témakörben, hogy **kötelezővé tennék-e a fiatalkorúak bírósága számára is a pfv beszerzését döntéshozatal előtt?** 55 %-uk szerint abban az esetben kelljen a bíróságnak pfv-t bekérnie, ha az előzmények között nem szerepel ügyész által korábban beszerzett szakvélemény. 35 % nem tartja szükségesnek a pfv kötelező jellegű bekérését, véleményük szerint a környezattanulmány is elegendő a megalapozott döntéshez. Csak 10 % tenné minden esetben kötelezővé a pfv beszerzését a bíróság számára.

d) Kíváncsi voltam arra is, hogy **az ügyészek és a bírók hogyan hozzák meg döntéseiket, milyen tényezők befolyásolják őket a határozathozatal előtt a**

vonatkozó jogszabály keretein belül. Ezúttal is nyolc tényezőt soroltam fel, melyeket fontossági sorrendbe kellett tenniük. Az ügyészek 30 %-ánál alakult ki hasonló sorrend, ebből 20 %-nál a következő: konkrét ügy körülményei, elkövető személyének hatása, környezettanulmány, pfv, jogalkalmazói szerepfelfogás, más ügyészek hasonló ügyekben hozott döntései, médiahatás, társadalmi-történeti szituáció hatása. 10 %-nál pedig: elkövető személyének hatása, konkrét ügy körülményei, pfv, környezettanulmány, jogalkalmazói szerepfelfogás, más ügyészek hasonló ügyekben hozott döntései, társadalmi-történeti szituáció, médiahatás. 65 %-ban más-más fontossági sorrendet állítottak fel, de a három legjobb helyezést kapta, vagyis ezek vannak a legnagyobb hatással az ügyészekre a határozathozatalnál: a konkrét ügy körülményeinek hatása, az elkövető személyének hatása és a környezettanulmány. A pfv éppen csak leesorult a dobogóról.

A bírók mindegyike más sorrendet állított fel, de a 3 dobogós hely itt is a konkrét ügy körülményeinek hatása, az elkövető személyének hatása és a környezettanulmány. A pfv ezúttal is a negyedik helyen végzett.

3.4.4. Pártfogó felügyeletre vonatkozó kérdések

Ebben a témában 3 kérdésre kellett válaszolniuk az ügyészeknek, a bíróknak és a pártfogóknak is, ez utóbbiak az ügyészekre és a bírókra vonatkozóan adtak válaszokat.

a) **Mennyire ismeri Ön a Jóvá-Tett-Hely közösségi foglalkoztató** (továbbiakban: JTH) által kínált programokat? Az ügyészek 35 %-a mondta azt, hogy ismeri, 35 %-nak hiányosak az ismeretei, 10 % egyáltalán nem ismeri, de a nevééről már hallott, 20 % még a nevééről sem hallott. A bírók 50 %-a a közösségi foglalkoztatónak még a nevééről sem hallott a kérdőív felvételéig, 29 %-ának hiányosak az ismeretei, 14 % egyáltalán nem ismeri, bár a nevééről már hallott és 7 % mondta csak azt, hogy nagyon jól ismeri a fiatalok elkövetőknek ajánlott, kmsz-ként is előírható programokat. A pártfogók is érzékelik a hatóság információhiányát: 50 %-uk szerint ugyanis nagyon hiányosak az ismereteik mind a bíróknak, mind az ügyészeknek, 30 % szerint az ügyészek valamivel jobban ismerik a programokat mint a bírók és 20 % vélte úgy optimistán, hogy mind a bírók, mind az ügyészek nagyon jól ismerik a JTH közösségi foglalkoztatót (lásd Melléklet, 12. sz. ábra).

b) A **pártfogó felügyelők kmsz betartására vonatkozó munkájának hatékonyságával kapcsolatban** feltett kérdésemre az ügyészek 85 %-a általában

hatékonyak tartja a pártfogók munkáját és csak 15 % nem. A bírók 43 %-a nem tudta megítélni ebben a vonatkozásban a pártfogók munkáját, 36 % szerint hatékony a munkájuk, 21 % viszont általában nem vagy csak néha tartja annak. A pártfogóknak úgy tettem fel a kérdést, hogy általában betarthatónak tartják-e a hatóság által előírt kmsz-eket? 90 %-ban igennel válaszoltak.

c) Utolsó kérdésem az **együtműködés megítélése volt a hatóság és a pártfogó felügyelők között** a speciális magatartási szabályokra vonatkozóan. Az ügyészek 70 %-a nagyon vagy elég jónak tartotta az együtműködést a pártfogó felügyelőkkel, 30 % szerint van, akivel jó az együtműködés, van, akivel nem. A bírók 42 %-a összességében elég jónak tartja az együtműködést, szintén 42 % szerint van, akivel jó a kapcsolat, van, akivel nem, 8 % egyáltalán nem tartja jónak az együtműködést vagy szerinte nincs is, 8 % pedig soha nem ír elő kmsz-t, ezért ebből a szempontból nem tudja megítélni az együtműködést. A pártfogók 45 %-a szerint az ügyészekkel inkább jobb a kapcsolat, 15 % szerint nagyon jó, 40 % szerint viszont nem elég jó vagy egyáltalán nem jó az együtműködés a bírókkal és az ügyészekkel (lásd Melléklet, 13-14. sz. ábra).

Összegzésül, a 4 fő témakörben született válaszok alapján az alábbi megállapításokat tehetjük:

A. Míg az ügyészeknél és a pártfogóknál a fiatalokú elkövetőkkel az ügyekben nagy gyakorlatra szert tett szakemberek foglalkoznak elsősorban és folyamatosan, addig a bíróság nem követi ezt a gyakorlatot. A pártfogók egyértelműen támogatják, de összességében a bírók és az ügyészek sem utasítják el azt, hogy a fiatalokúak ügyeiben eljáró bíróknak és ügyészeknek valamilyen speciális képzettséggel vagy végzettséggel is kelljen rendelkezniük. A saját jogalkalmazói szerepfelfogás megítélése tekintetében a bírók zöme, az ügyészek mindegyike probléma- vagy konfliktusmegoldó típusúnak gondolja magát. Ezzel szemben a pártfogók úgy látják, a hatóság képviselői túlságosan is jogszabályra orientáltak, hivatalnok típusúak, ezért kevésbé rugalmasak a különböző ügyek megoldásában. Az ügyészek nagy része továbbra is meglehetősen kis százalékban él fiatalokú elkövetők esetén a vádemelés elhalasztásának lehetőségével, de a bírók sem „viszik túlzásba” a próbára bocsátást, különösen nem kmsz-k előírásával. Ezen állítást a pártfogók által adott válaszok (számadatok) is megerősítik.

- B. Az ügyészek teljes mértékben egyetértenek azzal, hogy a vádemelés elhalasztása általában kellően szolgálja a fiatalok elkövető helyes irányba történő fejlődését, és nagy többségük azt is helyesli, hogy vádhalasztás esetén kötelező kmsz-t előírni. A bírók véleménye nem ennyire pozitív a próbára bocsátás jogintézményét illetően, és a kmsz-ekkel kapcsolatban is erős fenntartásaik vannak. A megkérdezett bírók alig valamivel több, mint fele gondolta úgy, hogy az egyéni magatartási szabályok előírása révén valóban érvényesülnek a büntetés nevelő jellegének szempontjai, a többiek inkább feleslegesnek tartják azokat. Bebizonyosodott az is, hogy a kmsz-k előírásának gyakoriságára nincs befolyással az esetleges munkateher-többlet. Sokkal inkább az információhiány az oka annak, hogy a bírók nem írják elő kmsz-eket. Nem ismerik a lehetőségeiket, a különböző programokat, kevés az információjuk a pártfogók tényleges munkájáról, és miután egyáltalán nem kapnak visszajelzést arra vonatkozóan sem, hogy döntéseik valóban helyesek voltak-e, a saját munkájuk hatékonyságát sem ismerik.
- C. Az ügyészeket vádemelés elhalasztása esetén jogszabály kötelezi arra, hogy döntéshozatal előtt pfv-t szerezzenek be. A bírók számára nincs ilyen kötelezettség, ezt pontosan tükrözik a számok: határozathozatal előtt igen kevesen kérik azt be. Mind a bírók, mind az ügyészek döntéseire legnagyobb befolyással bír - a vonatkozó jogszabályon kívül - a konkrét ügy körülményeinek hatása, az elkövető személyének hatása és a környezettanulmány.
- D. A JTH közösségi foglalkoztató által fiatalok számára kínált kmsz-ként is előírható segítő, jótételi és bűnmegelőző programokról mind az ügyészeknek, mind a bíróknak igen hiányosak az ismeretei, vagy nincsenek is. Ezt érzékelik a pártfogók is, mégsem történt eddig semmi annak érdekében, hogy a hatóság alaposabban megismerhesse, a pártfogó felügyelői szolgálat mellett működő közösségi foglalkoztató mivel is foglalkozik igazán és milyen hatékonysággal. A nem megfelelő kommunikációt jelzi az is, hogy bár a hatóság általában elég jónak ítélte a pártfogókkal való együttműködést, a pártfogók közel fele szerint viszont nem elég jó, vagy egyáltalán nem jó az együttműködés a bírókkal és az ügyészekkel.

3.5. Fókuszcsoportos beszélgetés pedagógus ülnökökkel

Kutatásom zárásaként a PKKB négy hölgy pedagógus ülnökével folytattam fókuszcsoportos beszélgetést (2009. november 13., PKKB elnökhelyettesi iroda). Az ülnökök mindegyike nagy tapasztalattal rendelkezik, több mint 10 éve folyamatosan vesznek részt (valamennyien több bírónál is) a fiatalokú elkövetők büntetőeljárásában.

A közel egy órás beszélgetés négy témakört érintett:

1. A kmsz-k és a pártfogó felügyelői vélemény ismerete
2. A fiatalokú elkövetők ügyeiben eljáró bírók speciális képzettségével kapcsolatos vélemények
3. Bíróik jogalkalmazói szerepfelfogásának megítélése
4. Javaslatok a jövőre vonatkozóan

3.5.1. A kmsz-k és a pfv ismerete

Az ülnökök - bemutatkozás után - elmondták, bár a statisztikai mutatók szerint évről évre növekvő tendenciát mutat a fiatalokú bűnelkövetők száma, mégis egyre kevesebb olyan ügyben tárgyalnak, amelynek vádlottja fiatalokú. Ennek – véleményük szerint - két oka lehet. Az egyik, hogy a fiatalokúak ügyészei élnek a divergencia, vagyis a bírói útról való elterelés lehetőségével, amikor a vádemelés elhalasztása mellett döntenek, vagy újabban mediátor segítségével közvetítői eljárás keretében oldják meg a problémát. A másik ok az lehet, hogy az ügyészek – amennyiben a törvényi feltételek fennállnak – tárgyalás mellőzését kérhetik. Ez esetben a bíró egyesbíróként, tehát ülnök nélkül hoz döntést. Valószínűleg ezekkel az okokkal magyarázható az is, hogy az ülnökök közül hárman még soha nem működtek közre olyan ítélethozatalnál, ahol a fiatalokú terhelt számára külön magatartási szabályt írt volna elő a bíró. Pfv-vel is csak egyikük találkozott eddigi pályafutása során. Az ülnökök tehát nem ismerték sem azt, hogy milyen kmsz-eket lehet(ne) előírni, sem azt, hogy mit tartalmaz a pfv, ki készíti, és mikor lehetne azt a bírónak bekérnie. Emellett nehezményezték, hogy a tárgyalás mellőzésével született döntések előtt nem kérik ki a véleményüket.

„Mi erről nem tudunk, pedig biztos, hogy ekkor is tudnánk segíteni. Egyébként is én azon az állásponton vagyok, hogy mielőtt egy gyereket vagy fiatalokú elítélnek, jobban fel kellene tárnai a személyiségét. Jobban utána kellene nézni, hogy miért került a vádlottak padjára. Én a

miértekkel sajnos nem nagyon találkozom. A környezettanulmány önmagában ezt nem adja vissza. Mi általában olyan fiatalokkal foglalkozunk, akik többszörösen veszélyeztettek. A gyereket ítéljük el, pedig sokszor a szülőknek nagyobb a felelőssége.” (Ü/1)⁷

Az ülnökök szerint a környezettanulmány sokszor kevés a megalapozott döntéshez. És - úgy vélik - hiába kérnek be iskolai jellemzéseket, azok sem elegendők.

„Se a pártfogó, se a pedagógus nem akar ártani a gyereknek. Utóbbi azért sem, mert ő kapcsolatban marad a családdal. Ezért ő is inkább a jókat emeli ki, és nem akarja leírni mindazt a szörnyűséget, amit lát.” (Ü/1)

„Ha megvan a törvényi lehetősége, akkor szerintem a bírónak döntéshozatal előtt be kellene kérnie pfv-t. Vannak ügyek, amelyek másfél, két évig vagy még tovább is elhúzódnak. Egy nyomozati szakban bekért környezettanulmány akkor már mit sem ér.” (Ü/4)

3.5.2. A fiatalkorú elkövetők ügyeiben eljáró bírók speciális képzettségével kapcsolatos vélemények

A következőkben felolvastam azt az elvi javaslatot, amit a kérdőívben - korábban - mindegyik célcsoportnak feltettem. A kérdésem ezúttal is az volt, mennyire értenek egyet azzal, hogy fiatalkorúak ügyében eljáró bíró vagy ügyész csak az lehessen, aki pedagógiai vagy pszichológiai képzettséggel is rendelkezik, vagy az illetékes felsőbb szerv által szervezett hasonló ismereteket nyújtó speciális tanfolyamot eredményesen elvégezte. Szinte egymás szavába vágva helyezeltek.

„Nekem volt még régen egy olyan bíróm, aki csak fiatalkorúakkal foglalkozott. Ezért értett a nyelvükön és megértette az élethelyzetüket. Ő pontosan tudta, mikor kell kellően erélyesnek, szigorúnak lennie és tudta, mikor kell más hangot megütnie. ... Jó lenne, ha néhány kijelölt bíró csak fiatalkorúak ügyeivel foglalkozna, de legalábbis elsősorban. Mert így jobban bele tudja ásni magát a kamaszok világába, jobban megismernék a korra jellemző jellemvonásokat, és akkor az ítélkezés is sokkal rugalmasabb lenne, sokkal inkább a konkrét gyerekre koncentrálna szünetre meg a döntés.” (Ü/3)

„Most senki nem veszi figyelembe, hogy a gyerekkel mi történt korábban, hogy például koraszülött volt-e, testileg-lelkileg hogyan fejlődött. Lát-e, hall-e rendesen, a különböző lelki sérülések, idegrendszeri sérülések, az iskolában mennyi sérülés érte, miért lett ilyen? Mert mindig szerencsétlen volt? Ha ennek utánanézés az ember, rögtön megérti, hogy miért? Mert bennem mindig az van, hogy miért? Miért történt ez vagy az, miért jutott

⁷ A beszélgetésben részt vett személy jelölése, pl. Ü/1 = 1. sz. ülnök

el a gyerek odáig, hogy megrugdossa a másikat vagy kést tart a nyakához? Miért? Sajnos a bírók most nem igazán foglalkoznak az okok mélyebb feltárásával.” (Ü/1)

„Az is jó lenne, ha a fiatalkorúak bírósága különálló intézmény lenne és nem beleolvadva a rendes bíróság keretei közé, ahogy most van.” (Ü/2)

3.5.3. Bírók jogalkalmazói szerepfelfogásának megítélése

Ebben a kérdésben érdekes eredmény született a kérdőívekhez képest: az ülnökök mindegyike azon az állásponton volt, hogy a bírók sokkal inkább keresik a probléma megoldását, mint a vádat képviselő ügyészek, akik – szerintük - kifejezetten hivatalnok típusúak.

„Én azt tapasztalom, hogy amikor tárgyalásra kerül sor, az ügyész sokkal merevebb, sokkal jobban ragaszkodik az eredeti álláspontjához, és nem feltétlenül veszi figyelembe azt, amit a tárgyalás alatt történik vagy történ. ... Nagyon sok olyan eset van, amikor felesleges volt a vádemelés, az ügy olyan csekély súlyú, hogy nyugodtan lehetett volna vádhalasztással élni.” (Ü/2)

„Nekem az az érzésem, hogy mindez azért van, mert nem az ügyész kíséri végig folyamatában az ügyet, hanem rengeteg ember foglalkozik vele. Az ügyészek így nem eléggé felkészültek. Több olyan ügyünk is volt, amikor a bíróval magunk maradtunk és a bíró azt kérdezte: „De hol van itt a vád? Miért volt szükség bíróság elé citálni ezt a gyereket? Nincs is ügy!” (Ü/3)

„Az enyéme meg azt mondják, hogy a jogszabályi kereteken belül úgy oldjuk meg az ügyet, hogy soha ne ártsunk, csak használjunk. (Ü/1)

3.5.4. Javaslatok

Nem titkoltan, ennél a témakörnél azt a kérdést feszegettem, mit szólnának ahhoz, ha a magyar fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerét oly módon reformálnák meg, hogy az mind „törvényileg”, mind „intézményileg” elkülönült lenne a felnőtt korúak büntető igazságszolgáltatási rendszerétől. Valószínűleg azért, mert magam is bírósági ülnök vagyok (ha nem is pedagógus), szinte előre tudtam a válaszokat:

„A bíróság rettentően túlterhelt. Hogy lehetne azon segíteni, hogy ne legyen egy szerencsétlen bírónak naponta öt-hat tárgyalása? Hát, ez nem megy! Hogy lehet így rendesen felkészülni, hogy lehet átgondolni? Az lenne jó, ha a fiatalkorúak ügyeit kivennék a felnőtt korúakéból és azokkal egy teljesen más bíró, és csakis az foglalkozna.” (Ü/1)

„A fiatalkorúak ügyeit különösen át kell tudni érezni, ott nem elég a vonatkozó jogszabályokat megtalálni. Ott tisztában kell lenni az előzményekkel, az okokkal, miért csinálta a gyerek, mi váltotta ki belőle azt, hogy bűncselekményt követett el. És arra is gondolni kell, hogy milyen büntetést szabunk ki rá, hiszen az akár az egész további életére kihathat. Egyáltalán nem mindegy. ... A jogi szakszövegen is változtatni kellene a fiatalkorúaknál. Én azt látom, hogy amikor a bíró elmondja a kötelező szöveget és megkérdezi a gyereket, hogy értette-e, akkor nagyon könnyen rámondja, hogy igen, pedig látszik rajta, hogy fogalma sincs, miről van szó. És a törvényes képviselője is rámondja az igent, pedig az is sokszor nem érti.” (Ü/4)

„Akkor én tovább megyek: nem csak szervezetiesen kellene a fiatalkorúakat szétválasztani a felnőtt korúaktól, hanem büntetőeljárás-jogilag is új szabályokra lenne szükség, beleértve a kötelezően használandó nyelvezetet is.” (Ü/3)

„Hogy érti vagy nem a gyerek és a szülő, ez valószínűleg bírófűggő is. Attól függ, milyen a bíró hozzáállása, milyen típus. Van, aki nagyon türelmes és akár ötször is elmagyarázza mindenki számára érthető nyelven, miről van szó. Van, aki nem ilyen. ... De szerintem az időszerűség is nagyon fontos a fiatalkorúaknál. Sokkal gyorsabban, sokkal hamarabb kellene döntést hozni az ügyükben. Sokkal rugalmasabban kellene az ügyeket elbírálni.” (Ü/2)

A pártfogó felügyeletre és a külön magatartási szabályokra vonatkozóan is születtek javaslatok.

„Össze kellene hívni a bírókat és elmondani nekik, hogy ez és ez a lehetőség van a külön magatartási szabályokkal kapcsolatban. Vagy tájékoztató füzetet adni nekik a lehetőségeikről. Gondolom, ez lenne a legegyszerűbb.” (Ü/1)

„Azért is jobb lenne, ha egységesebb lenne a fiatalkorúakkal kapcsolatos szabályozás, mert akkor a pártfogókkal jobb kapcsolatot lehetne kialakítani. Jobb lenne a kommunikáció a hatóság és a pártfogók között például azzal, hogy a próbaidő alatt folyamatosan, néhány havonta jönnének tőlük a visszajelzések, hogy hol tart a pártfogás, mennyire tartja be a gyerek az előírt szabályokat, végzi-e azt, amire kötelezték.” (Ü/2)

„Én a pártfogó felügyeletet a szülőkre is kiterjeszteném. Én őket is beszámoltatnám arról két-három havonta, hogy mit tetszettek tenni a gyerek érdekében?” (Ü/4)

„A pártfogó egyedül sokszor kevés ahhoz, hogy a gyerek a próbaidő alatt pozitív változáson menjen keresztül. Jobban be kellene vonni ebbe az időszakba olyan embert, rokont, barátot vagy pedagógust, akire a gyerek hallgat, akihez érzelmileg kötődik.” (Ü/3)

*„Én azt is problémának látom, hogy nincs utánkövetés. Nem tudni, hogy a próbaidő után, ha az eredményesen letelt, mi történik a gyerekekkel.”
(Ü/2)*

A beszélgetés végébe bekapcsolódott a PKKB közel harminc év – közte fiatalkorúak büntetőügyeiben szerzett – tapasztalattal rendelkező elnökhelyettes bírāja is, akinek szavait „zárszóként” idézem:

„Az az igazság, hogy vannak olyan országok, ahol az egész fiatalkorú elkövetőkkel való foglalkozás - kezdve a pártfogóktól, az ügyészen, a büntetés-végrehajtón, a javító intézeten át, és még sorolhatnám, a bíróságig - egy teljesen elkülönült, külön egység. Ami azt jelenti, hogy a gyerek bekerül a büntetőeljárás gépezetébe, és onnantól kezdve egész idő alatt figyelemmel kísérik. Ezáltal jobb az információs áthallás a pártfogóktól a bíróság felé, illetőleg a bíróságtól a végrehajtás felé. Én magam is azt pártolnám, ha az egész szekciónak lenne egy teljesen különálló fiatalkorúak szervezete. Pontosán azért, mert a gyerekeknek volt és van egy olyan veszélyeztető környezete, amibe, ha vége az eljárásnak, visszakerül. Ezért ezt valahogy kezelni kell, kellene. Mert nem mindegy, hogy a jövőben, amikor felnőtté válik, őbelőle bűnöző lesz, vagy visszatér a helyes útra, mert kapott egy olyan támogató, segítő melléállást, ami által ő a helyes utat meg tudja célozni.”

4. ÖSSZEGZÉS

Külön magatartási szabályokkal kapcsolatos vizsgálat már zajlott 2005-ben dr. Kerecsi Klára és Kó József vezetésével. Azonban az ő kutatócsoportjuk a pártfogók és pártfogoltak aspektusából vizsgálta a kmsz-eket, és arra voltak kíváncsiak, azok mennyire hatékonyak, mennyire betartathatók. Kutatási eredményeik értékelésénél kiemelték, hogy az elemzés a ténylegesnél kedvezőbb képet mutat, mivel az adatgyűjtés során zömében azokat a pártfogoltakat tudták elérni, akik a felügyeleti idő alatt konform módon viselkedtek.

A kmsz-k előírási gyakorlatával kapcsolatos vizsgálatom során én viszont jogalkalmazói oldalról igyekeztem magyarázatot találni arra a problémára, hogy a fiatalok ügyeiben eljáró bírók és ügyészek miért nem élnek többször a magatartási szabályok előírásának lehetőségével. Mind az aktavizsgálatnál, mind a survey-nél a teljes vizsgálati minta felmérésére törekedtem egy adott időszakon belül.

Mivel a vizsgálati blokkok végén már összegeztem a tapasztalataimat, ezért most - zárógondolatokként - néhány javaslatot szeretnék megfogalmazni annak érdekében, hogy a kmsz-k a jövőben valóban betölthessék azt a szerepüket, azért a célért, amiért a jogalkotó fontosnak tartotta jogszabályba foglalni előírásuk lehetőségét:

Rövidtávon megvalósítható javaslatok:

- pfv beszerzése - döntéshozatal előtt - minden olyan esetben, amikor a környezettanulmány fél évnél régebbi keltezésű
- negyedévente pártfogói jelentés a hatóságnak a pártfogás aktuális helyzetéről, állapotáról
- a pártfogó felügyelői szolgálat által a hatóság részére évente kiküldendő tájékoztató füzet a kmsz-ként előírható programokról

Középtávon megvalósítható javaslatok:

- a fiatalok ügyeiben eljáró bírók és ügyészek speciális és célirányos - elsősorban pedagógiai és pszichológiai - képzése
- a fiatalok elkövetők ügyeire „specializálódott” bírók és ügyészek kivonása az ügyelosztási rendből

Hosszabb távon megvalósítható javaslat:

- önálló fiatalok bírósága csak fiatalok ügyeiben eljáró bírákkal, és fiatalokra vonatkozó, egységes szabályozású külön törvénnyel

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andorka Rudolf (1992): *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, Aula Kiadó
- A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása* (1952),
Igazságügyminisztérium, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó,
Budapest
- Black, Donald (1983): *Crime as Social Control*. American Sociological Review, Vol. 48, No. 1, pp. 34-45 <http://www.jstor.org/stable/2095143> utolsó letöltés: 2008. december 4.
- Boehnke, Klaus – Bergs-Winkels Dagmar (2002): *Juvenile Delinquency Under Conditions of Rapid Social Change*. Sociological Forum, Vol. 17, No. 1, pp. 57-79 <http://www.jstor.org/stable/685087> utolsó letöltés: 2008. december. 4.
- Bódi Stefánia (2008): *A halálbüntetés nemzetközi története – érvek és ellenérvek*. Hadtudomány, 3-4. szám 127-139. oldal
- Csermáné Váradi Erika – Lévay Miklós (2002): *A fiatalkorúak büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről történeti és jogösszehasonlító szempontból*. Büntetőjogi Kodifikáció, 1. szám 13. oldal
- Fülöp Ágnes – Nagy Emese (2005): *Új törekvések a fiatalkorúak büntetőjogában*, Kriminológiai Tanulmányok 42. szám OKRI, 302-326. oldal
- Gönczi Katalin – Horváth Pál – Stipta István – Zlinszky János (1997): *Egyetemes jogtörténet*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- Hatvani Erzsébet (2005): *A Pártfogó Felügyelői Szolgálat és a bűnelkövetők társadalmi reintegrációja* <http://www.bvop.hu/download/bsz0601-pfsz.pdf/bsz0601-pfsz.pdf> utolsó letöltés: 2009. június 17.
- Horváth dr. Tibor (szerk.) (1973): *Magyar Büntetőjog I. Általános rész*. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest
- H. Szilágyi István (2000): *A jog szociológiai fogalma*. In (Badó Attila – Loss Sándor – H. Szilágyi István – Zombor Ferenc): *Bevezetés a jogszociológiába*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 10-11. oldal
- Kerecsi dr. Klára – Kó József (2006): *A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai*. Kutatási beszámoló, Budapesti Szociális Forrásközpont, Budapest
- Kovácsy Zsombor – Orbán Krisztián (2005): *A jogi szabályozás hatásvizsgálata*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs

- Fővárosi Igazságügyi Hivatal (2007-2008): „Közösségi jóvátételi programok a fővárosban”. Tájékoztató füzet
- Korsós Antal (2004): *A rendszerváltozás igazságügy-minisztere – Kulcsár Kálmán.* Mozgó Világ internetes változata <http://www.mozgovilag.hu/2001/12/dec10.htm> utolsó letöltés: 2009. augusztus 10.
- Kulcsár Kálmán (1997): *Jogszociológia.* Vince Kiadó, Budapest
- Kun dr. Béla – Marschalkó dr. János – Rottenbiller dr. Fülöp (szerk.) (1911): *A fiatalok számára támogatásra hivatott jótékony célú intézmények Magyarországon.* http://mtdaportal.extra.hu/books/a_fiatalkoruk_tamogatására_hivatott_jotekony_celu_intezmenyek.pdf utolsó letöltés: 2009. november 10.
- Lencsés Károly (2009): *A bírókat megedzük.* Népszabadság, LXVII. évf. 261/2. szám, 1-2. oldal
- Ligeti Katalin (2008): *A fiatalok büntető igazságszolgáltatásának reformja hazánkban.* Rendészeti Szemle, 7-8. szám, 3-19. oldal
- Maczonkai Mihály (2005): *Jogszociológia.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs
- Márkus dr. Dezső (szerk.) (1912): *A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytár) 1874-1888-ik évi Törvénycikkek.* Franklin-Társulat, Budapest
- Márkus dr. Dezső (szerk.) (1912): *A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytár) 1908-1910-ik évi Törvénycikkek.* Franklin-Társulat, Budapest
- Mezey Barna (szerk.) (1997): *Magyar jogtörténet.* Osiris Kiadó, Budapest
- Mészáros Ádám (2009): *A büntetés céljának alapkérdései.* Rendészeti Szemle, 3. szám, 55-86. oldal
- Nagy dr. József (2007): *A kriminálmetodika általános kérdései.* Rendőrtiszti Főiskola, Kriminálisztikai jegyzetek és tanulmányok. Jegyzet
- Nagy Ferenc (2001): *A magyar büntetőjog általános része.* Korona Kiadó, Budapest
- Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala (2007): *Magyar Bíróképző Akadémia ülnöki kézikönyve*
- Pokol Béla (2003): *Jogszociológiai vizsgálódások,* Rejtjel Kiadó, Budapest
- Szabadsfalvi József (2005): *Kihívások és kényszerpályák I.* Magyar Szemle online <http://www.magyszemle.hu/szamok/2005/1/kihivasok> utolsó letöltés: 2009. október 27.

Szilágyi dr. István (é.n.): *Jogszociológia*. Kézirat, ME Soksorozító Üzem, Miskolc

Szilágyi Péter (é.n.): *Jogi alaptan*. Jegyzet.

<http://ajkhok.elte.hu/jegyzettar/Jogi%20alaptan/Jogi%20alaptan.doc>

utolsó letöltés: 2009. szeptember 5.

Tárkány Szűcs Ernő (1981): *Magyar jogi népszokások*. Társadalomtudományi Könyvtár, Gondolat

Treves, Renato: (1979): *Három felfogás és egy javaslat*. In: (Sajó András szerk.): *Jog és szociológia*. Válogatott tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 43-50. oldal

Térfi dr. Gyula (szerk.) (1914): *Magyar Törvénytár 1913. évi Törvénycikkek*. Franklin-Társulat, Budapest

Wikipedia (2009): *Jászi Oszkár*.

http://hu.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1szi_Oszk%C3%A1r utolsó letöltés:

2009. november 13.

A dolgozatban részletesen felsorolt hatályos jogszabályok, az azokhoz tartozó kommentárok és bírósági határozatok (Complex CD Jogtár, 2009. május 31.)

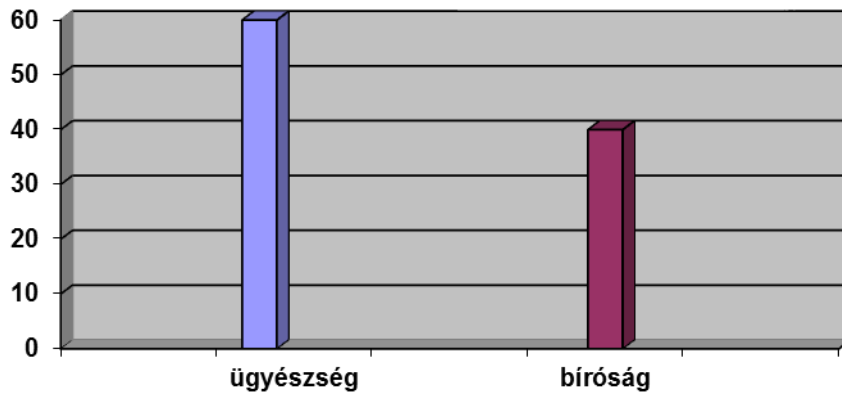
MELLÉKLET

I. Ábrák jegyzéke

1. 2007. január 1. és 2008. augusztus 31. között a fiatalkorú elkövetők ügyeiben hozott, kmsz-t tartalmazó határozatok százalékos megoszlása (százalék)
2. Kmsz-k megoszlása az ügyészi és a bírói határozatokban (százalék)
3. Bűncselekménytípusok megoszlása a próbára bocsátott fiúk esetében (százalék)
4. Bűncselekménytípusok megoszlása a vádhalasztásos fiúk esetében (százalék)
5. A megkérdezett bírók, ügyészek és pártfogók fiatalkorú elkövetők ügyeiben szerzett tapasztalata (százalék)
6. *Ön mennyire ért egyet azzal, hogy fiatalkorúak ügyében eljáró bíró vagy ügyész az lehessen, aki pedagógiai vagy pszichológiai képzettséggel is rendelkezik vagy az illetékes felsőbb szerv által szervezett, hasonló ismereteket nyújtó speciális tanfolyamot eredményesen elvégezte?* (százalék)
7. Saját jogalkalmazói szerepfelfogás (a pártfogók az ügyészeket és a bírókat kategorizálták) (százalék)
8. Ügyészek véleménye a vádhalasztáshoz kapcsolódó kötelező kmsz-előírásról (százalék)
9. Bírók véleménye a próbára bocsátás hatékonyságáról (százalék)
10. *Melyik állítással ért inkább egyet?* (százalék)
11. Kmsz-k előírása és a többlet-munkateher kapcsolata (százalék)
12. A Jóvá-Tett-Hely közösségi foglalkoztató programjainak ismerete (százalék)
- 13-14. A hatóság és a pártfogó felügyelők közötti együttműködés megítélése (százalék)

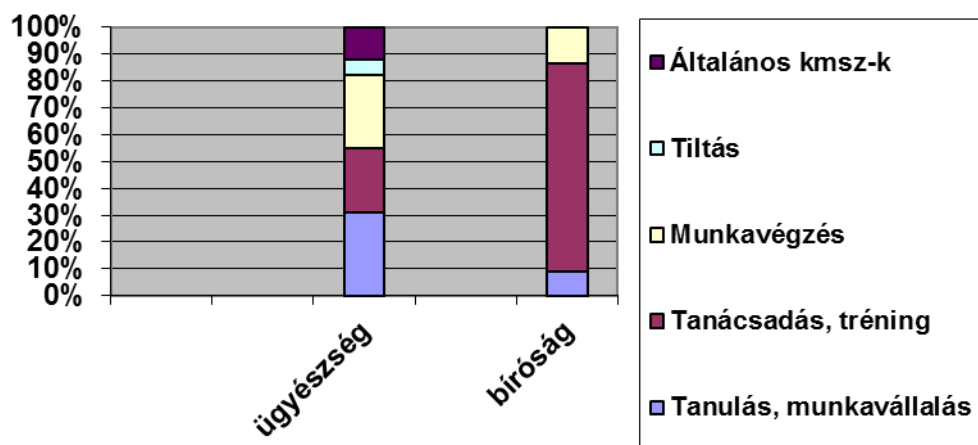
1. sz. ábra: 2007. január 1. és 2008. augusztus 31. között a fiatalkorú elkövetők ügyeiben hozott, kmsz-t tartalmazó határozatok százalékos megoszlása

(százalék)

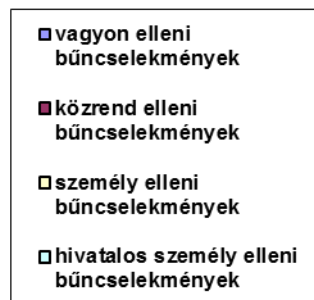
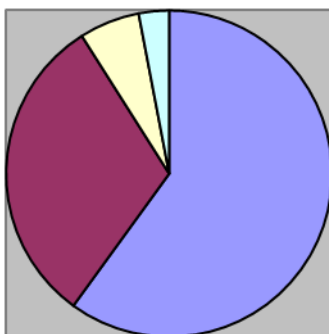
2. sz. ábra: Kmsz-k megoszlása az ügyészi és a bírói határozatokban

(százalék)

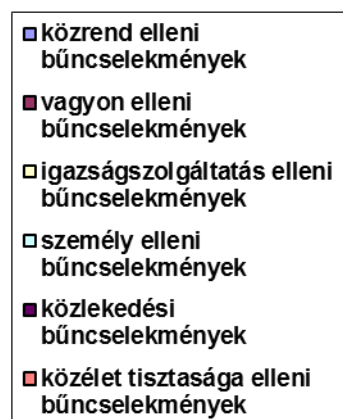
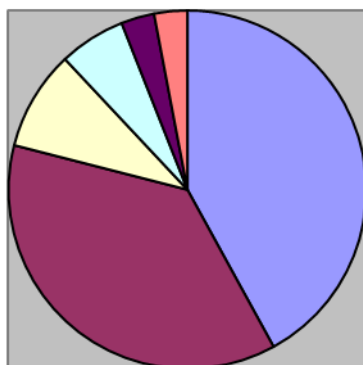
3. sz. ábra: Bűncselekménytípusok megoszlása a próbára bocsátott fiúk esetében

(százalék)

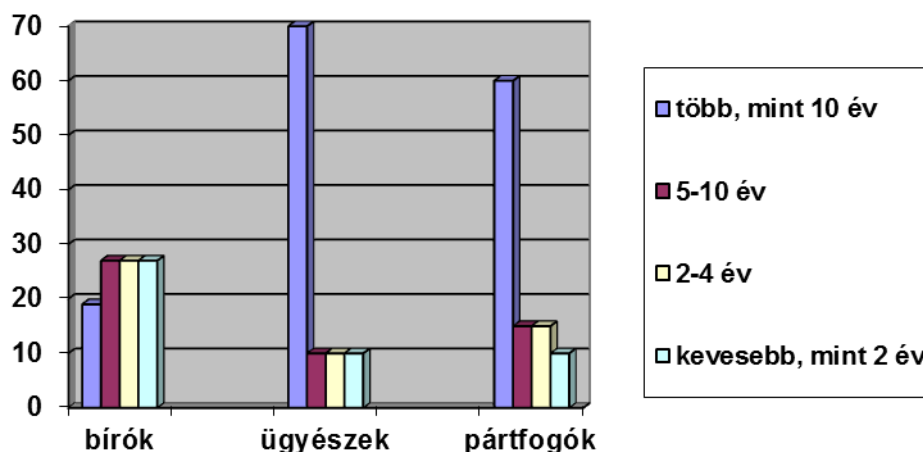
4. sz. ábra: Bűncselekménytípusok megoszlása a vádhalasztásos fiúk esetében

(százalék)

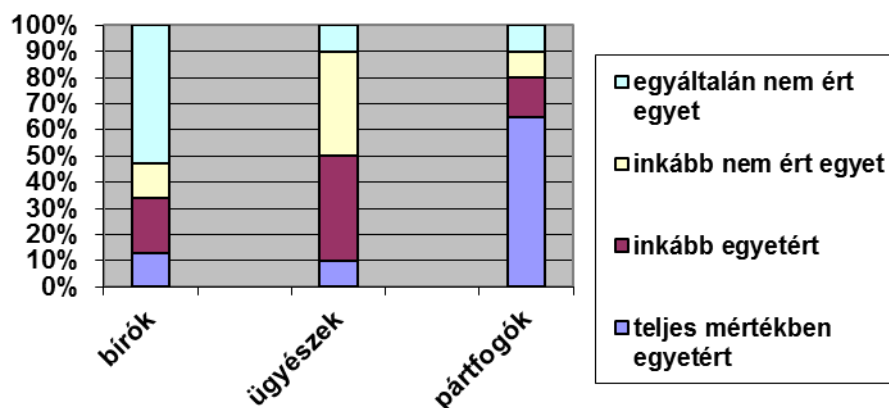
5. sz. ábra: A megkérdezett bírók, ügyészek és pártfogók fiatalkorú elkövetők ügyeiben szerzett tapasztalata

(százalék)

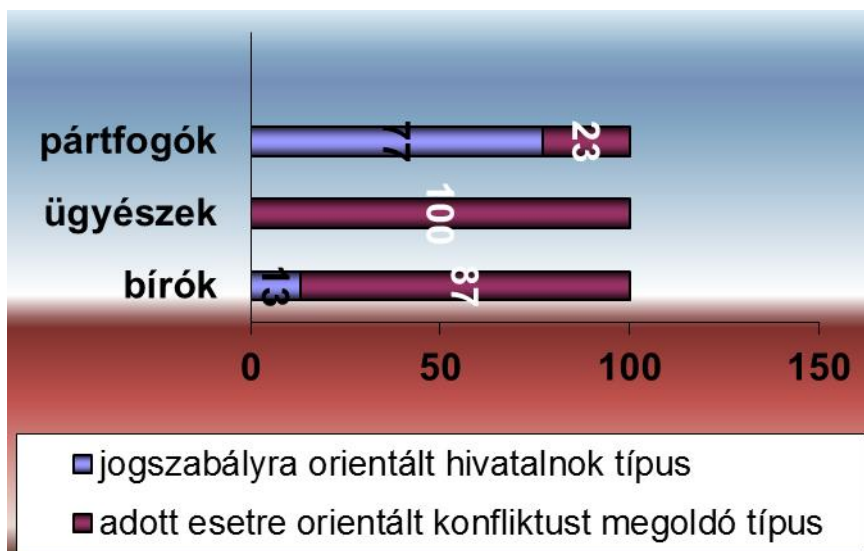
6. sz. ábra: Ön mennyire ért egyet azzal, hogy fiatalkorúak ügyében eljáró bíró vagy ügyész az lehessen, aki pedagógiai vagy pszichológiai képzettséggel is rendelkezik vagy az illetékes felsőbb szerv által szervezett, hasonló ismereteket nyújtó speciális tanfolyamot eredményesen elvégezte?

(százalék)

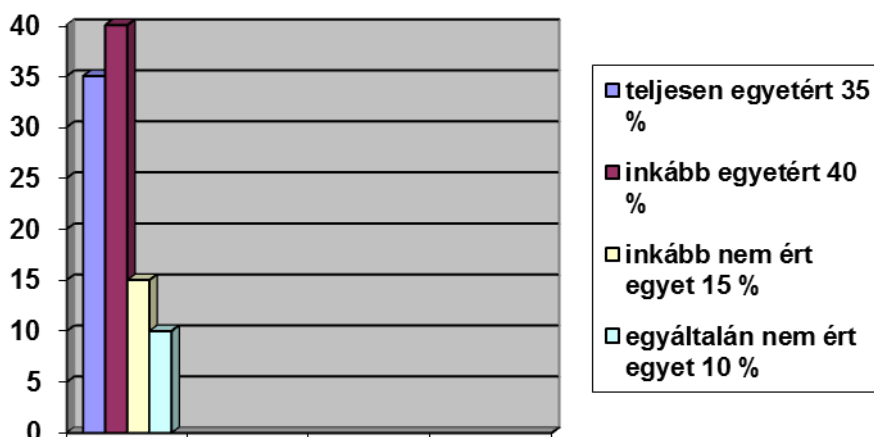
7. sz. ábra: Saját jogalkalmazói szerepfelfogás (a pártfogók az ügyészeket és a bírókat kategorizálták)

(százalék)

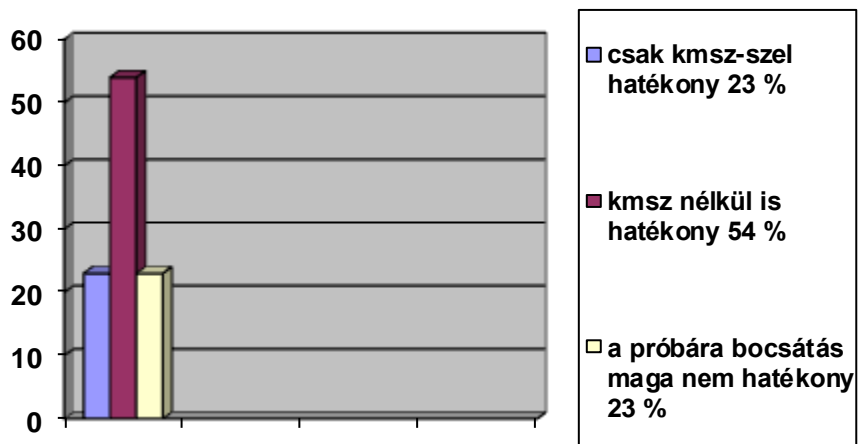
8. sz. ábra: Ügyészek véleménye a vádhalasztáshoz kapcsolódó kötelező kmsz-előírásról

(százalék)

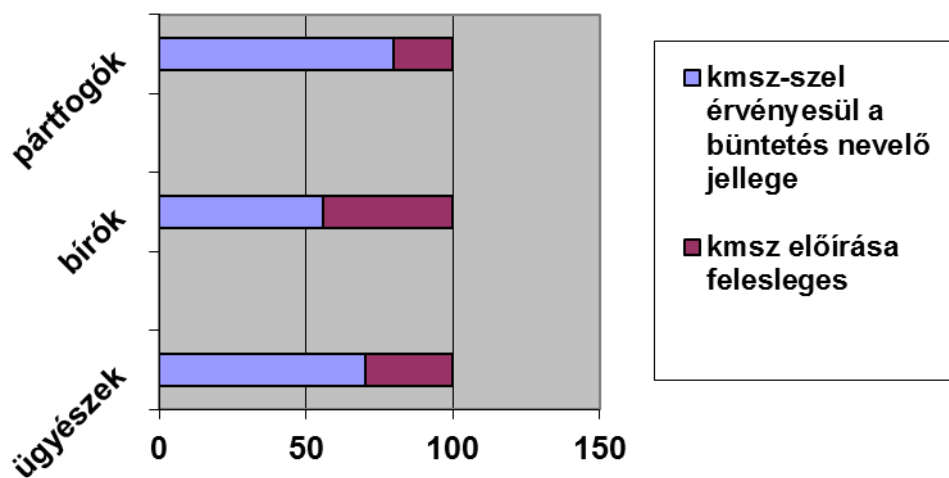
9. sz. ábra: Bírók véleménye a próbára bocsátás hatékonyságáról

(százalék)

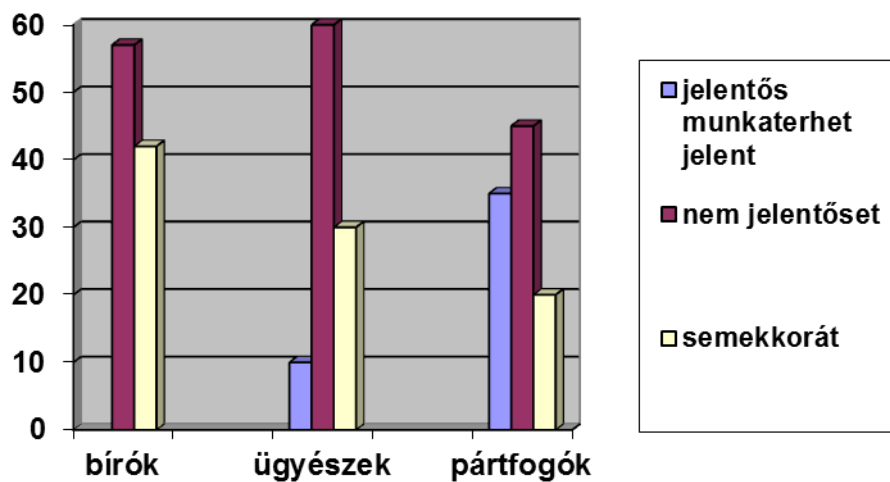
10. sz. ábra: Melyik állítással ért inkább egyet?

(százalék)

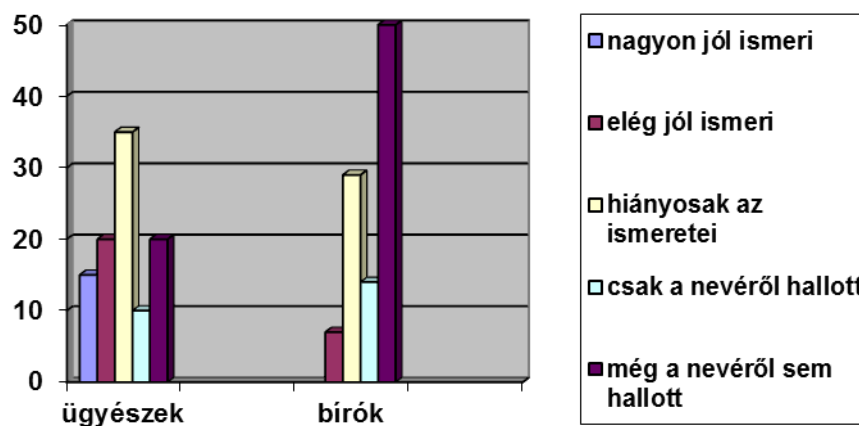
11. sz. ábra: Kmsz-k előírása és a többlet-munkateher kapcsolata

(százalék)

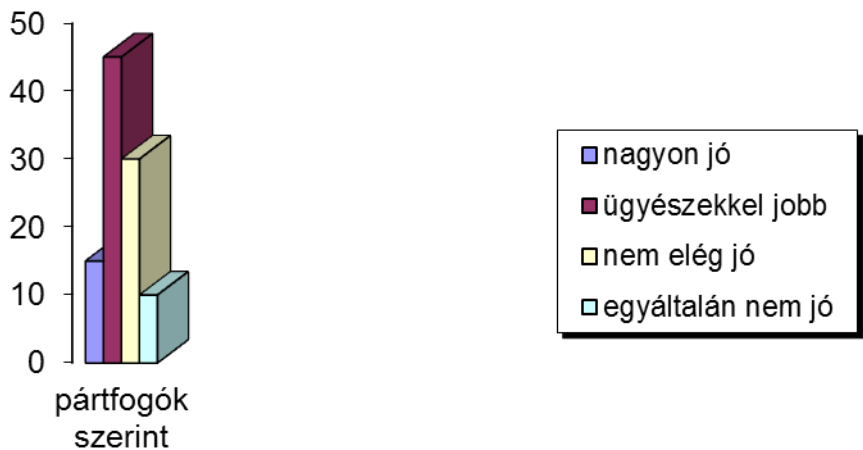
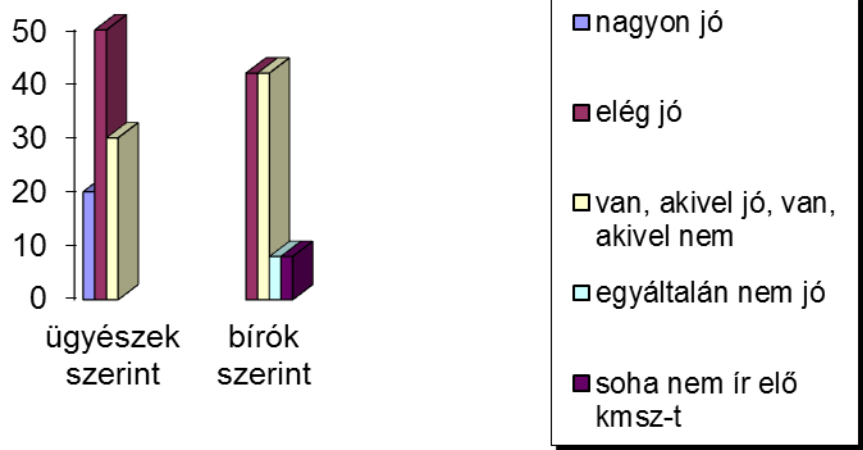
12. sz. ábra: A Jóvá-Tett-Hely közösségi foglalkoztató programjainak ismerete

(százalék)

13-14. sz. ábra: A hatóság és a pártfogó felügyelők közötti együttműködés megítélése

(százalék)

II. Táblázatok jegyzéke

1. A bűncselekmény elkövetése és a határozat jogerőre emelkedése között eltelt idő (akta/db)
2. Az elkövetett bűncselekmények és az alkalmazott kmsz-k közötti kapcsolat a bírósági aktákban
3. Az elkövetett bűncselekmények és az alkalmazott kmsz-k közötti kapcsolat az ügyészségi aktákban
4. A megkérdezett bírók, ügyészek és pártfogók fiatalkorú elkövetők ügyeiben szerzett tapasztalata % (fő)

1. sz. táblázat: A bűncselekmény elkövetése és a határozat jogerőre emelkedése között eltelt idő

(akta/db)

	Ügyészség	Bíróság
1 éven belül elbírált ügyek száma	27	9
1-1.5 éven belül elbírált ügyek száma	12	11
1.5-2 éven belül elbírált ügyek száma	3	5
2 éven túl elbírált ügyek száma	-	2
Nincs adat	1	2
Ügyek száma összesen	43	29

2. sz. táblázat: Az elkövetett bűncselekmények és az alkalmazott kmsz-k közötti kapcsolat a bírósági aktákban

Vagyon elleni bűncselekmények esetén alkalmazott kmsz

lopás	önismereti/személyiségfejlesztő/tanulást elősegítő tréning, pszichoterápia, tanulói jogviszony létesítése vagy kapcsolatfelvétel a munkaügyi központtal
orgazdaság	önismereti tréning
rongálás	helyreállítási tevékenység, tanulószobai foglalkozásokon való részvétel, tanulást elősegítő/önismereti tréning

Közrend elleni bűncselekmények esetén alkalmazott kmsz

kábítószerrel való visszaélés	kábítószerrel kapcsolatos tájékoztató, felvilágosító szolgáltatáson való részvétel, tanulói jogviszony létesítése vagy kapcsolatfelvétel a munkaügyi központtal
garázdaság	tanulást elősegítő/önismereti/szociális készségfejlesztő és indulatkezelő tréning

Személy elleni bűncselekmény esetén alkalmazott kmsz

súlyos testi sértés	agressziókezelő tréning
---------------------	-------------------------

Hivatalos személy elleni bűncselekmény esetén alkalmazott kmsz

közfeladatot ellátó személy elleni erőszak	agressziókezelő/önismereti (pszichológiai) tréning
--	--

3. sz. táblázat: Az elkövetett bűncselekmények és az alkalmazott kmsz-k közötti kapcsolat az ügyészégi aktákban

Vagyon elleni bűncselekmények esetén alkalmazott kmsz

lopás	tettestárstól való távoltartás; tanulmányok folytatása (igazolatlan hiányzások nélkül); meghatározott vizsgák letétele; szakképesítés és/vagy érettségi megszerzése; kapcsolatfelvétel a munkaügyi központtal; szociális készségfejlesztő/agressziókezelő/személyiségfejlesztő és önismereti/konfliktuskezelő tréning; okozott kár megtérítése; jóvátételi programon való részvétel
rongálás	okozott kár megtérítése; nevelési tanácsadóval való kapcsolatfelvétel
jármű önkényes elvétele	tanulmányok folytatása; szociális készségfejlesztő tréning

Közrend elleni bűncselekmények esetén alkalmazott kmsz

garázdaság	tanulmányok folytatása (igazolatlan órák nélkül); okozott kár megtérítése diákmunkából; készségfejlesztő tréning; folyamatos munkaviszonyban állás a vádhalasztás időtartama alatt; jóvátételi programon való részvétel; meghatározott feladatok/munka elvégzése
------------	--

Személy elleni bűncselekmény esetén alkalmazott kmsz

súlyos testi sértés	agressziókezelő/konfliktuskezelő tréning; munkaügyi központtal való kapcsolatfelvétel
---------------------	---

Közlekedési bűncselekmény esetén alkalmazott kmsz

közlekedés biztonságának veszélyeztetése	tettestárstól való távoltartás; okozott kár megtérítése; este 20 óra után otthon tartózkodás
--	--

Igazságszolgáltatás elleni bűncselekmény esetén alkalmazott kmsz

hatóság félrevezetése	tanulmányok befejezése; életvezetési tanácsadás; önismereti tréning
hamis tanúzásra felhívás	önismereti és agressziókezelő tréning

Közélet tisztasága elleni bűncselekmény esetén alkalmazott kmsz

hivatali vesztegetés	meghatározott helyen és időben munkavégzés
----------------------	--

**4. sz. táblázat: A megkérdezett bírók, ügyészek és pártfogók
fiatalokorú elkövetők ügyeiben szerzett tapasztalata**

% (fő)

	több mint 10 év	5-10 év	2-4 év	kevesebb, mint 2 év
bírók	19 (3)	27 (4)	27 (4)	27 (4)
ügyészek	70 (10)	10 (1)	10 (1)	10 (1)
pártfogók	60 (8)	15 (2)	15 (2)	10 (1)

FÜGGELÉK

1. Adatösszesítő lap
2. Bírók által kitöltött kérdőív
3. Ügyészek által kitöltött kérdőív
4. Pártfogók által kitöltött kérdőív
5. Környezettanulmány-minta
6. Pártfogó felügyelői vélemény-minta
7. Fókuszcsoportos beszélgetés vezérfonala

1. ADATÖSSZESÍTŐ LAP

Adatlap

Sorszám:

a speciális magatartási szabályokat tartalmazó jogerős bírósági vagy ügyészségi határozatok, ezek előkészítését segítő pártfogó felügyelői vélemények, környezettanulmányok, továbbá a fiatalok elkövetők személyére vonatkozó adatok statisztikai feldolgozásához

Elrendelő hatóság neve:

Határozatot hozó bíró/ügyész neve:

Határozat jogerőre emelkedésének kelte:

Határozatban szereplő különös/speciális magatartási szabályok (kmsz):

.....
.....
.....

Pártfogó felügyelői véleményt (pfv) bekérő hatóság neve:

.....

Pfv kelte:

Pfv-ben szereplő pártfogói javaslatok kmsz-re:

.....
.....
.....

Pártfogói nyilvántartásba vétel dátuma:

Környezettanulmányt (kt) bekérő hatóság neve:

.....

Kt kelte:

Pártfogolttal kapcsolatos adatok:

- **neme**

1. férfi

2. nő

- **legmagasabb befejezett iskolai végzettsége a határozathozatal idején
(zárójelben: folyamatban lévő tanulmányok)**

1. 8 általános vagy kevesebb (.....)

2. szakmunkásképző/szakiskola (.....)

3. szakközépiskola/gimnázium (.....)

- **foglalkozása (a határozathozatal idején)**

1. szakmunkás

2. betanított/segédmunkás

3. alkalmi munkás

4. tanuló (intézményi keretek közt)

5. magántanuló

6. egyéb eltartott

- **bűnismétlő-e:**

1. igen

2. nem

- **elkövetett bűncselekmény Btk. szerinti minősítése:**

- **elkövetés dátuma:**

- **a hatósági intézkedés típusa:**

1. vádhalasztás

2. próbára bocsátás

3. felfüggesztett szabadságvesztés

4. feltételes szabadságra bocsátás

- **a hatósági intézkedés időtartama**

1. 1 év

2. 2 év

3. 3 év

4. egyéb, éspedig:

- **kriminális veszélyeztettség**

○ objektív oka:.....

.....
.....

○ szubjektív oka:.....

.....
.....

○ információforrás:

- **a pártfogói felügyelet időtartama alatt kmsz betartását valóban segítő személy(ek) a pártfogolt környezetéből:**

- **a pártfogói felügyelet befejezésének módja:**

.....

2. BÍRÓK ÁLTAL KITÖLTÖTT KÉRDŐÍV

Kérdőív

„a fiatalkorúak ügyeiben eljáró fővárosi bírók és ügyészek jogalkalmazási gyakorlata a külön magatartási szabályok előírására vonatkozóan” című vizsgálathoz

Ennek a kérdőívnek a kitöltésével Ön egy – diplomadolgozat keretében végzett – jogszociológiai kutatáshoz nyújt segítséget.

A kérdőív anonim, nem tartalmazza az Ön nevét, és semmilyen olyan információt, amely alapján kitöltőjét azonosítani lehetne. Az adatok feldolgozása összesítve történik. A válaszadásnál nincsenek jó vagy rossz válaszok, csak az Ön véleménye fontos számomra!

A mindösszesen 18 kérdésből álló kérdőív kitöltése önkéntes.

Kérem, hogy - a B/6-7. kérdések kivételével, melyeknél a középen lévő szövegdobozba kell számokat írni és a C/16-17. kérdéseknél, melyeknél több válasz is lehetséges, illetve sorrendet kell felállítani - minden esetben a válaszlehetőségek előtti valamelyik sorszámot karikázza be, és mindig csak 1 választ karikázzon be!

A) Általános kérdések

1. Mióta tárgyalja fiatalkorú bűnelkövetők ügyeit?

- 1) kevesebb mint 2 éve
- 2) 2-4 éve
- 3) 5-10 éve
- 4) több mint 10 éve
- 5) ma már nem tárgyalom fiatalkorú elkövetők ügyeit

2. Csak fiatalkorúak ügyében jár(t) el?

- 1) igen
- 2) nem

3. Ön szerint helyes, ha egy bíró fiatalkorúak és felnőtt korúak ügyében is eljár?

- 1) igen
- 2) nem
- 3) nem tudom

4. Ön mennyire ért egyet a következő javaslattal? *Fiatalkorúak ügyében eljáró bíró csak az lehessen, aki pedagógiai vagy pszichológiai képzettséggel is rendelkezik vagy az Országos Igazságszolgáltatási Tanács által szervezett, hasonló ismereteket nyújtó speciális tanfolyamot eredményesen elvégezte.*

- 1) teljes mértékben egyetértek
- 2) inkább egyetértek
- 3) inkább nem értek egyet
- 4) egyáltalán nem értek egyet

5. Saját jogalkalmazói szerepfelfogását melyik kategóriába sorolná?

- 1) jogszabályra orientált, hivatalnok típus
- 2) várható politikai, társadalmi változásokra koncentráló, politikus típus
- 3) adott szituációra vagy esetre orientált, konfliktust megoldó típus

B) Próbára bocsátás jogintézményével és a speciális magatartási szabályok előírásával kapcsolatos kérdések

6. Ön egy évben átlagosan hány ítéletet hoz(ott) fiatalkorúak ügyében?

7. **Ebből körülbelül hány százalékot tesz/tett ki azon határozatok száma, ahol a próbára bocsátás intézkedés mellett dönt(ött)?**

8. **Fiatalkorúak ügyében, próbára bocsátás esetén milyen gyakran ír(t) elő külön magatartási szabályt?**

- 1) mindig
- 2) az esetek többségében
- 3) kb. 50 %-ban
- 4) ritkán
- 5) soha

9. **Tapasztalatai szerint a próbára bocsátás jogintézménye kellően szolgálja-e a fiatalkorú elkövető helyes irányba történő fejlődését és azt, hogy a társadalom hasznos tagjává váljék?**

- 1) általában igen, egyéni magatartási szabályok előírásával
- 2) általában igen, egyéni magatartási szabályok előírása nélkül is
- 3) általában nem, függetlenül attól, hogy a próbaidő alatt a fiatalkorúnak kell-e egyéni magatartási szabályokat betartania vagy sem

10. **Egy hazai kutatás szerint a bíróságok nagyon ritkán élnek a külön magatartási szabályok előírásával. Ön szerint mi lehet ennek az oka?**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

11. Ön melyik állítással ért inkább egyet?

1) Az egyéni magatartási szabályok előírása révén - az esetek többségében - valóban érvényesülnek a büntetés nevelő jellegének szempontjai. Az érintett fiatalok esetében a bűnismétlés kockázata csökken, mert helyes irányú fejlődésüket elősegítik ezek a magatartási szabályok.

2) Az egyéni magatartási szabályok előírása felesleges, mert azokat a pártfogó felügyelői szolgálat sok esetben nem képes betartatni. Leginkább azért, mert munkatársaik egyébként is leterheltek, a fiatalok pedig nem veszik eléggé komolyan ezeket a szabályokat, és igyekeznek kibújni a kötelezettségek alól.

12. Mekkora többlet-munkaterhet jelent(ett)/jelentene Önnek külön magatartási szabályok előírása?

- 1) jelentőset
- 2) nem jelentőset
- 3) semekkorát

C) Pártfogó felügyelői véleménnyel kapcsolatos kérdések

13. Fiataloknál - döntés-előkészítés során - bekér(t)-e pártfogó felügyelői véleményt?

- 1) igen, mindig
- 2) igen, néha (mikor?)
- 3) nem, soha (miért nem?)

14. Jelölje meg a pártfogó felügyelői vélemény (pfv) azon 4 elemét, amit Ön a legfontosabbnak tart!

- 1) az ügyre és a fiatalkorúra vonatkozó adatok
- 2) az eljárásra vonatkozó tényadatok
- 3) a fiatalkorú családjára vonatkozó adatok
- 4) a pfv vizsgálati módszerei és eljárások
- 5) szakmai ténymegállapítások a terhelt életviszonyai, életkörülményei, személyisége, továbbá ezek változása vonatkozásában
- 6) a hatóság által feltett célzott kérdésekre adott válaszok
- 7) a lakóhely szerint illetékes gyermekjóléti szolgálat, területi gyermekvédelmi szakszolgálat tapasztalatai, a jelenlegi – esetleges korábbi – gondozásról, gyermekvédelmi gondoskodásban részesítésről szükség szerinti tájékoztató
- 8) összegző vélemény a tényadatok alapján
- 9) nem ismerem a pfv tartalmát

15. Jelölje meg, hogy az alábbi tényezők a vonatkozó jogszabály keretei között - fiatalkorúak ügyeinél - milyen fontossági sorrendben határozzák meg döntéshozatalát! (1-est kapjon az Ön döntését leginkább befolyásoló elem, 8-ast a legkevésbé!)

☐	1) környezettanulmány
☐	2) pártfogó felügyelői vélemény
☐	3) a konkrét ügy körülményeinek hatása
☐	4) társadalmi-történeti szituáció hatása, beleértve személyes ambícióit, és az aktuális társadalmi-politikai viszonyokhoz való kötöttségét
☐	5) médiahatás
☐	6) saját személyisége, jogalkalmazói szerepfelfogása
☐	7) más bírók hasonló ügyekben hozott döntései
☐	8) elkövető személyének hatása

D) Pártfogó felügyeletre vonatkozó kérdések

16. Mennyire ismeri Ön a Jóvá Tett Hely Közösségi Foglalkoztató által fiatalok számára kínált segítő, jóvátételi és bűnmegelőző programokat?

- 1) nagyon jól ismerem
- 2) elég jól ismerem
- 3) hiányosak az ismereteim
- 4) egyáltalán nem ismerem, bár a közösségi foglalkoztató nevét már hallottam
- 5) eddig még a közösségi foglalkoztató nevével sem hallottam

17. Ön hatékonyan tartja-e a fiatalok pártfogó felügyelőinek munkáját az egyéni magatartási szabályok betartásával kapcsolatban?

- 1) általában igen
- 2) néha
- 3) általában nem
- 4) nem tudom megítélni

18. A speciális magatartási szabályok alkalmazására vonatkozóan Ön milyennek ítéli meg együttműködését a fiatalok pártfogóival?

- 1) általában nagyon jó az együttműködés
- 2) összességében elég jó az együttműködés
- 3) van, akivel jó az együttműködés, van, akivel nem annyira
- 4) nem elég jó az együttműködés
- 5) egyáltalán nem jó az együttműködés vagy nincs is
- 6) soha nem írok elő külön magatartási szabályokat

3. ÜGYÉSZEK ÁLTAL KITÖLTÖTT KÉRDŐÍV

A) Általános kérdések

1. Mióta foglalkozik fiatalkorú bűnelkövetők ügyeivel?

- 1) kevesebb mint 2 éve
- 2) 2-4 éve
- 3) 5-10 éve
- 4) több mint 10 éve
- 5) ma már nem foglalkozom fiatalkorú elkövetők ügyeivel

2. Csak fiatalkorúak ügyében jár(t) el?

- 1) igen
- 2) nem

3. Ön szerint helyes, ha egy ügyész fiatalkorúak és felnőtt korúak ügyében is eljár?

- 1) igen
- 2) nem
- 3) nem tudom

4. Ön mennyire ért egyet a következő javaslattal? *Fiatalkorúak ügyében eljáró ügyész csak az lehessen, aki pedagógiai vagy pszichológiai képzettséggel is rendelkezik vagy a Legfőbb Ügyészség által szervezett, hasonló ismereteket nyújtó speciális tanfolyamot eredményesen elvégezte.*

- 1) teljes mértékben egyetértek
- 2) inkább egyetértek
- 3) inkább nem értek egyet
- 4) egyáltalán nem értek egyet

5. Saját jogalkalmazói szerepfelfogását melyik kategóriába sorolná?

- 1) jogszabályra orientált, hivatalnok típus
- 2) várható politikai, társadalmi változásokra koncentráló, politikus típus
- 3) adott szituációra vagy esetre orientált, konfliktust megoldó típus

B) Vádemelés elhalasztása jogintézményével és a speciális magatartási szabályok előírásával kapcsolatos kérdések

6. Ön egy évben átlagosan hány határozatot hoz(ott) fiatalkorúak ügyében?

7. Ebből körülbelül hány százalékot tesz/tett ki azon határozatok száma, ahol a vádemelés elhalasztása mellett dönt(ött)?

8. Ön mennyire ért egyet azzal, hogy fiatalkorúak ügyeiben, vádhalasztás esetén kötelező külön magatartási szabály(ok) előírása?

- 1) teljes mértékben egyetértek
- 2) inkább egyetértek
- 3) inkább nem értek egyet
- 4) egyáltalán nem értek egyet

9. Tapasztalatai szerint a vádemelés elhalasztása jogintézménye kellően szolgálja-e a fiatalkorú elkövető helyes irányba történő fejlődését és azt, hogy a társadalom hasznos tagjává váljék?

- 1) általában igen
- 2) általában nem

10. Ön melyik állítással ért inkább egyet?

- 1) Az egyéni magatartási szabályok előírása révén - az esetek többségében - valóban érvényesülnek a büntetés nevelő jellegének szempontjai. Az érintett fiatalok esetében a bűnisméltés kockázata csökken, mert helyes irányú fejlődésüket elősegítik ezek a magatartási szabályok.

- 2) Az egyéni magatartási szabályok előírása felesleges, mert azokat a pártfogó felügyelői szolgálat sok esetben nem képes betartatni. Leginkább azért, mert munkatársaik egyébként is leterheltek, a fiatalokú elkövetők pedig nem veszik eléggé komolyan ezeket a szabályokat, és igyekeznek kibújni a kötelezettségek alól.

11. Mekkora többlet-munkaterhet jelent(ett) Önnek külön magatartási szabályok előírása?

- 1) jelentőset
- 2) nem jelentőset
- 3) semekkorát

12. Jelölje meg, hogy az alábbi tényezők a vonatkozó jogszabály keretei között - fiatalokú ügyeinél - milyen fontossági sorrendben határozzák meg döntéshozatalát! (1-est kapjon az Ön döntését leginkább befolyásoló elem, 8-ast a legkevésbé!)

☐	1) környezettanulmány
☐	2) pártfogó felügyelői vélemény
☐	3) a konkrét ügy körülményeinek hatása
☐	4) társadalmi-történeti szituáció hatása, beleértve személyes ambícióit, és az aktuális társadalmi-politikai viszonyokhoz való kötöttségét
☐	5) médiahatás
☐	6) saját személyisége, jogalkalmazói szerepfelfogása
☐	7) más ügyészek hasonló ügyekben hozott döntései
☐	8) az elkövető személyének hatása

C) Pártfogó felügyeletre vonatkozó kérdések

13. Mennyire ismeri Ön a Jóvá Tett Hely Közösségi Foglalkoztató által fiatalok számára kínált segítő, jóvátételi és bűnmegelőző programokat?

- 1) nagyon jól ismerem
- 2) elég jól ismerem
- 3) hiányosak az ismereteim
- 4) egyáltalán nem ismerem, bár a közösségi foglalkoztató nevét már hallottam
- 5) eddig még a közösségi foglalkoztató nevével sem hallottam

14. Ön hatékonynak tartja-e a fiatalok pártfogó felügyelőinek munkáját az egyéni magatartási szabályok betartásával kapcsolatban?

- 1) általában igen
- 2) néha
- 3) általában nem

15. A speciális magatartási szabályok alkalmazására vonatkozóan Ön milyenek ítéli meg együttműködését a fiatalok pártfogóival?

- 1) általában nagyon jó az együttműködés
- 2) összességében elég jó az együttműködés
- 3) van, akivel jó az együttműködés, van, akivel nem annyira
- 4) nem elég jó az együttműködés
- 5) egyáltalán nem jó az együttműködés vagy nincs is

4. PÁRTFOGÓK ÁLTAL KITÖLTÖTT KÉRDŐÍV

A) Általános kérdések

1. Mióta pártfogol fiatalkorú bűnelkövetőket?

- 1) kevesebb mint 2 éve
- 2) 2-4 éve
- 3) 5-10 éve
- 4) több mint 10 éve

2. Ön szerint helyes, ha egy bíró vagy ügyész fiatalkorúak és felnőtt korúak ügyében is eljár?

- 1) igen
- 2) nem

3. Ön mennyire ért egyet a következő javaslattal? *Fiatalkorúak ügyében eljáró bíró/ügyész csak az lehessen, aki pedagógiai vagy pszichológiai képzettséggel is rendelkezik vagy az illetékes felsőbb szerv által szervezett, hasonló ismereteket nyújtó speciális tanfolyamot eredményesen elvégezte.*

- 1) teljes mértékben egyetértek
- 2) inkább egyetértek
- 3) inkább nem értek egyet
- 4) egyáltalán nem értek egyet

4. Tapasztalatai szerint általában a bírók és az ügyészek döntéshozói szerepfelfogása melyik kategóriába sorolható?

- 1) jogszabályra orientált, hivatalnok típus
- 2) várható politikai, társadalmi változásokra koncentráló, politikus típus
- 3) adott szituációra vagy esetre orientált, konfliktust megoldó típus

5. És melyik kategóriába sorolná saját magát?

- 1) jogszabályra orientált, hivatalnok típus
- 2) várható politikai, társadalmi változásokra koncentrázó, politikus típus
- 3) adott szituációra vagy esetre orientált, konfliktust megoldó típus

B) Speciális magatartási szabályokra vonatkozó kérdések

6. Ön egy évben átlagosan hány fiatalkorút pártfogol?

7. Ebből körülbelül hány százalékot tesz ki azon ügyek száma, ahol a hatóság külön magatartási szabályt ír elő?

8. Mekkora többlet-munkaterhet jelent Önnek a külön magatartási szabályok betartatása?

- 1) jelentőset
- 2) nem jelentőset
- 3) semekkorát

9. Egy hazai kutatás szerint a bíróságok nagyon ritkán élnek a külön magatartási szabályok előírásának lehetőségével. Ön szerint mi lehet ennek az oka?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10. Ugyanez a kutatás azt is megállapította, hogy a fiatalok ügyészei gyakrabban emelnek vádat, mint az egyébként indokolt lenne. Ön szerint miért?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

11. Ön a fiatalok bírósága számára kötelezővé tenné-e a pártfogó felügyelői vélemény (pfv) beszerzését döntéshozatal előtt?

- 1) minden esetben
- 2) csak ha az előzmények között nem szerepel ügyész által bekért pfv
- 3) nem tartom szükségesnek, a környezettanulmány is elég a megalapozott döntéshez

12. Melyik állítással ért inkább egyet?

1. Az egyéni magatartási szabályok előírása révén - az esetek többségében - valóban érvényesülnek a büntetés nevelő jellegének szempontjai. Az érintett fiatalok esetében a bűnismétlés kockázata csökken, mert helyes irányú fejlődésüket elősegítik ezek a magatartási szabályok.
2. Az egyéni magatartási szabályok előírása felesleges, mert azokat a pártfogó felügyelői szolgálat sok esetben nem képes betartatni. Leginkább azért, mert munkatársaik egyébként is leterheltek, a fiatalok elkövetők pedig nem veszik eléggé komolyan ezeket a szabályokat, és igyekeznek kibújni a kötelezettségek alól.

13. Ön szerint mennyire ismerik a fiatalkorúak ügyeiben eljáró bírók és ügyészek a Jóvá Tett Hely Közösségi Foglalkoztató által fiatalkorú elkövetők számára kínált segítő, jóvátételi és bűnmegelőző programokat?

- 1) általában nagyon jól ismerik mind a bírók, mind az ügyészek
- 2) a bírók általában jobban ismerik
- 3) az ügyészek általában jobban ismerik
- 4) nagyon hiányosak az ismereteik mind a bírónak, mind az ügyészeknek
- 5) egyáltalán nem ismerik
- 6) még a közösségi foglalkoztató nevééről sem hallott legtöbbjük

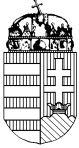
14. Ön általában betarthatónak tartja az előírt egyéni magatartási szabályokat?

- 1) általában igen
- 2) néha
- 3) általában nem

15. A speciális magatartási szabályok alkalmazására vonatkozóan Ön milyennek ítéli meg együttműködését a fiatalkorúak ügyészeivel és a bírókkal?

- 1) általában nagyon jó az együttműködés mind a bírókkal, mind az ügyészekkel
- 2) a bírókkal inkább jobb az együttműködés
- 3) az ügyészekkel inkább jobb az együttműködés
- 4) nem elég jó az együttműködés se a bírókkal, se az ügyészekkel
- 5) egyáltalán nem jó vagy nincs is együttműködés se a bírókkal, se az ügyészekkel

5. KÖRNYEZETTANULMÁNY-MINTA

FŐVÁROSI IGAZSÁGÜGYI HIVATAL

Pártfogó Felügyelői Szolgálat

1364 Budapest 4 Pf.:167

Székhelye: 1088 Budapest, Szentkirályi u. 8.

Tel.: «partfogo_telefon»

Ügyszám: Kt/«ugyszam»/«ugyszam_ev»

Tárgy: fk. «terhelt_nev» büntetőügye

Környezettanulmány

(A Be. 453. §-ának (2) bekezdése alapján)

I. ADATOK

I. 1. Az elrendelésre vonatkozó adatok:

Az elrendelő megnevezése, az elrendelés száma, kelte:

«elrendelo_nev», «elrendelo_hivszam» sz., «elrendelo_kelte»

A gyanú szerinti bűncselekmény Btk. alapján történő minősítése:

«ugy_buncselekmenyek_lista»

A kezdőirat érkeztetésének ideje: «nyilv_datum»

I. 2. A fiatalkorúra vonatkozó adatok:

Neve: «terhelt_nev»

Születési helye, ideje: «szul_hely» «szul_datum»

Anyja neve: «anya_neve»

Lakcíme: «lakcim»

Tartózkodási helye: «tartozk_hely»

Telefonja: «telefonszam»

Egyéb elérhetősége:

Személyazonosításra alkalmas okmányának megnevezése, száma: «szig_szam»

A fiatalkorú jelenlegi oktatási intézményének megnevezése: «okt_intezmeny»

Oktatási intézmény címe, telefonszáma:

Tancsoporti beosztása:

A lakóhely szerint illetékes Gyermekjóléti Szolgálat, Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat tapasztalatai, a jelenlegi - esetleges korábbi - gondozásról, gyermekvédelmi gondoskodásban részesítésről:

Családon belüli erőszak, vagy veszélyeztettség leírása, a megtett intézkedés bemutatása:

A fiatalkorú korábbi bűnelkövetésére vonatkozó információk, korábbi pártfogó felügyelői tapasztalatok bemutatása:

I. 3. A környezettanulmány készítésére vonatkozó adatok:

A környezettanulmány készítésének helyszíne(-i) és időpontja(-i):

A környezettanulmány írásba foglalásának a napja:

A fiatalkorú lakóhelyének/tartózkodási helyének megtekintése során felmerült akadály bemutatása: **«akadaly_szoveg»**

A környezettanulmányt készítő pártfogó felügyelő neve, elérhetősége: **«partfogo_nev», «partfogo_telefon»**

A környezettanulmány készítésében közreműködő igazságügyi hivatal és a pártfogó felügyelő megnevezése:

A környezettanulmány készítése során meghallgatott személyek megnevezése, a terhelthez fűződő kapcsolatuk:

A munkanélküli/álláskereső terhelt illetve családtagjai részére az álláskereséssel kapcsolatos tájékoztatás:

A környezettanulmányhoz csatolt mellékletek megnevezése:

II. A TERHELTRE VONATKOZÓ SZAKMAI TÉNYMEGÁLLAPÍTÁSOK:

II. 1. Lakhatási körülményeire vonatkozó adatok:

II. 2. Családi körülményeire, kapcsolataira vonatkozó adatok bemutatása, a terhelt és a családtagok munkaerőpiaci helyzete, megélhetésüket szolgáló jövedelmük:

II. 3. Baráti és kisközösségi kapcsolataira, szabadidő-eltöltési szokásaira vonatkozó adatok:

II. 4. Iskolai végzettségére, szaktudására, tanulmányai folytatására vonatkozó adatok:

II. 5. Egészségi állapotára, esetleges káros szenvedélyeire vonatkozó adatok:

II. 6. A fiatalkorú és környezete viszonya a jelen bűncselekményhez:

II. 7. A terhelt és a törvényes képviselő jóvátétellel, az ügy esetleges közvetítői eljárásra utalásával kapcsolatos véleménye, szándéka:

III. ÖSSZEGZÉS

fiatalkorú életviszonyairól, életviteléről, személyiségéről szerzett tapasztalatok

- A fiatalkorú és környezete viszonya a jelen bűncselekmény elkövetéséhez.
- A cselekmény elkövetésekor jellemző és az azóta bekövetkezett változások adatai.
- A szakmai ténymegállapításokra alapozva a bűncselekmény elkövetéséhez vezető okok és a megszüntetésük érdekében javasolt intézkedések bemutatása
- Korábbi büntetések, intézkedések végrehajtásának tapasztalatai
- Kockázatértékelés

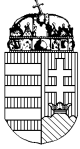
Budapest,

kmf.

fővárosi igazgató

«partfogo_nev»
pártfogó felügyelő

6. PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐI VÉLEMÉNY-MINTA

FŐVÁROSI IGAZSÁGÜGYI HIVATAL

Pártfogó Felügyelői Szolgálat

1136 Budapest 4 Pf.:167

Székhelye: 1088 Budapest, Szentkirályi u. 8.

Tel.: «partfogo_telefon»

Ügyszám: Pfv/«ugyszam»/«ugyszam_ev»

Tárgy: «terhelt_nev» ügye

PÁRTFOGÓ FELÜGYELŐI VÉLEMÉNY

(A 17/2003. (VI. 24) IM rendelet 2-9. §-ai szerint)

I. Rész

I. 1. AZ ÜGYRE VONATKOZÓ ADATOK

A vélemény beszerzését elrendelő megnevezése, székhelye: «elrendelo_nev», «elrendelo_cim»

Ügyszáma, az elrendelés ideje: «elrendelo_hivszam» sz., «elrendelo_kelte»

A cselekmény Btk. szerinti minősítése, az elkövetés időpontja: «ugy_buncselekmények_lista», «buncs_elkovetes_datum»

Az eljárás jellege: felnőtt korú terhelttel szemben alkalmazandó vádemelés elhalasztása során,
külön magatartási szabályok előírását megelőzően,
fiatalkorúval szembeni vádemelés elhalasztását megelőzően,
büntetés vagy intézkedés alkalmazását megelőzően.

A kezdőirat érkeztetésének ideje: «nyilv_datum»

A vélemény elkészítésének határideje: «varhato_bef_datum»

A véleményt készítő pártfogó felügyelő neve, elérhetősége: «partfogo_nev», «partfogo_hivatali_cim», «partfogo_telefon», «partfogo_ugyfelfogadasi_ido»

A vélemény készítésében közreműködő megyei/fővárosi hivatal megnevezése, a közreműködő pártfogó felügyelő neve:

A vélemény írásba-foglalásának a napja:

A pártfogó felügyelő által csatolt melléletek felsorolása: nyilatkozat a külön magatartási szabály vállalásáról 1 pld.

I. 2. A TERHELTRE VONATKOZÓ ADATOK

Neve: «terhelt_nev»

Születési helye, ideje, an.: «szul_hely», «szul_datum», «anyja_neve»

Lakcíme/tartózkodási helye: «lakcim»/«tartozk_hely»

Egyéb elérhetősége/telefonja: «telefonszam»

Személyazonosításra alkalmas igazolványának megnevezése, száma: «szig_szam»

Családi állapota: «csaladi_allapot_szoveg»

Munkaerőpiaci megjelenésére, foglalkoztatására, munkaviszonyára/iskolarendszerű tanulói jogviszonyára vonatkozó adatok:

- **Iskolai végzettsége, szakképzettsége, szaktudása, foglalkozása:** «bef_legmag_isk_vegz_nev»,

- **Munkáltató/tanintézmény megnevezése, telephelye/címe:** «munkahely»/«okt_intezmeny»

- **A terhelt beosztása, munkaköre/tancsoportja:** «munkah_beoszt_nev», «iskolai_tagozat_szoveg»

Jövedelmi, vagyoni viszonyai:

Egészségi állapota, esetleges káros szenvedélyei (a terhelt közlése, vagy mellékelt egészségügyi dokumentumok alapján):

Esetleges korábbi pártfogó felügyelői tapasztalatok bemutatása:

Családon belüli erőszak, vagy veszélyeztetettség leírása, a tett (javasolt) intézkedés bemutatása:

II. Rész

Vizsgálati módszerek és eljárások

II. 1. A meghallgatott(ak) neve, a terhelthez fűződő kapcsolat, az együttműködési készség és a közölt információ megjelölésével:

Terhelt:

Fiatalkorú törvényes képviselője és más személyek:

II. 2. A pártfogó felügyelő által tanulmányozott iratok megnevezése:

Az ügy iratai:

Más iratok:

II. 3. Milyen egyéb forrásból szerzett be a pártfogó felügyelő felvilágosítást, adatot, vagy iratot:

A fiatalkorú lakóhelye szerint illetékes gyermekjóléti szolgálattól, területi gyermekvédelmi szakszolgálattól.

Más forrásból:

II. 4. Lakóhely/tartózkodási hely megtekintésére vonatkozó adatok (cím, időpont): «lakcim»/«tartozk_hely», «lakohely_megtek_datum»

A terhelt lakóhelyének/tartózkodási helyének megtekintése során felmerült akadály bemutatása:

II. 5. Egyéb alkalmazott módszer:

III. Rész

Szakmai ténymegállapítások

(A terhelt személyiségét, életviszonyait, életkörülményeit jellemző adatok esszészzerű bemutatása, különösen az alábbiak vonatkozásában: családi és lakhatási körülményei, baráti és kisközösségi kapcsolatai, szabadidő-eltöltési szokásai, a cselekmény elkövetésekor jellemző, illetve az azóta bekövetkezett változások adatai, a feltárt tények, körülmények és a bűncselekmény elkövetése között fennálló összefüggés bemutatása, javaslat a kriminológiai értelemben vett ártalomcsökkentésre, ha szükséges a terhelt egészségügyi, illetve szociális intézményi ellátásának lehetőségei - a terhelt közlése, vagy mellékelt egészségügyi dokumentumok alapján -, a terhelt adottságainak, elsősorban egészségi állapotának, munkára való alkalmasságának a bemutatása.)

IV. Rész

Célzott kérdésekre adott válaszok, javaslatok

Javaslat az alkalmazandó szankcióra, az egyedi magatartási szabály, kötelezettség előírására:

A terhelt vállalja-e, képes-e a javasolt magatartási szabályokat/kötelezettségeket megtartani?

Hajlandó-e és képes-e a terhelt a sértett kárát részben vagy egészben megtéríteni, vagy más módon gondoskodna-e a jóvátételről?

A sértett hozzájárul-e a részére adandó jóvátételhez?

A felnőtt korú terhelt vállalja-e, képes-e meghatározott célra anyagi juttatást teljesíteni, vagy a köz számára munkát végezni?

Javaslat a terhelt pszichiátriai, alkohol- vagy kábítószer-függőséget gyógyító, illetve más egészségügyi kezelésben, ellátásban vagy szolgáltatásban, életvezetési tanácsadó illetve egyéb felvilágosító programban való részvételére, illetve ennek módjára:

Budapest,

kmf.

fővárosi igazgató

«partfogo_nev»

pártfogó felügyelő

7. A FÓKUSZCSOPORTOS BESZÉLGETÉS VEZÉRFONALA

- I. Bemutatkozás
- moderátor
 - javaslattétel tegeződésre
 - néhány mondat magáról
 - kutatás háttere, célja
 - a beszélgetés várható időtartama
 - engedélykérés hangfelvétel készítéséhez
 - minden fókuszcsoporthoz
 - keresztnév
 - mióta pedagógus ülnök
 - évente átlag hány fiatalkorú elkövető ügyében közreműködik
- II. Külön magatartási szabályok
- Nyitó kérdés:
 - Hallottak-e már a külön magatartási szabályokról?
 - Ha igen, felolvasni és megkérdezni: melyik állítással értenek inkább egyet?
 - *Az egyéni magatartási szabályok előírása révén - az esetek többségében - valóban érvényesülnek a büntetés nevelő jellegének szempontjai. Az érintett fiatalok esetében a bűnisméltés kockázata csökken, mert helyes irányú fejlődésüket elősegítik ezek a magatartási szabályok.*
 - *Az egyéni magatartási szabályok előírása felesleges, mert azokat a pártfogó felügyelői szolgálat sok esetben nem képes betartatni. Leginkább azért, mert munkatársaik egyébként is leterheltek, a fiatalkorú elkövetők pedig nem veszik eléggé komolyan ezeket a szabályokat, és igyekeznek kibújni a kötelezettségek alól.*
 - Bevezető kérdés:
 - Mit gondolnak, miért kevesebb az ügy, miközben a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények száma évről évre nő?
- III. Jogalkalmazás gyakorlata
- Kulcskérdések:
 - Ismerik-e a pártfogó felügyelői véleményt?
 - A bírók milyen gyakran kérik ki a véleményüket?
 - A bírókra milyen jogalkalmazói szerepfelfogás illik leginkább?
 - És az ügyészekre?
 - Egyetértenek-e azzal, hogy a bírók és az ügyészek felnőtt és fiatalkorúak ügyeiben is eljárnak?

➤ Mennyire értenek egyet a következő javaslattal?

- *Fiatalokoriak ügyében eljáró bíró/ügyész csak az lehessen, aki pedagógiai vagy pszichológiai képzettséggel is rendelkezik vagy az illetékes felsőbb szerv által szervezett, hasonló ismereteket nyújtó speciális tanfolyamot eredményesen elvégezte.*

➤ Egy korábbi kutatás szerint a bírók nagyon ritkán élnek a külön magatartási szabályok előírásának lehetőségével, az ügyészek pedig többször emelnek vádat, mint az egyébként indokolt lenne. Szerintük így van-e, és ha igen, miért?

IV. Befejezés

- Összegzés:

➤ Javaslatok a jövőre vonatkozóan